

ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

ДРАМА на 5 дій ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА

Переклад Б. Грінченка
Звірів з текстом оригіналу, виправив
і зредагував Д. Загул

*Державний Науково-Методологічний Комітет Наркомосвіти УСРР дозволив до вжитку по книгозбірнях установ Соцвиху.
Віза № 567 від 24 липня 1928 р.*

Згідно з постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради при Відділі Мистецтва Головополітосвіти Н. К. О. УСРР від 15/IV 1926 р. № 4372, п'єса Шіллера „Вільгельм Телль“ до вистави дозволена

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

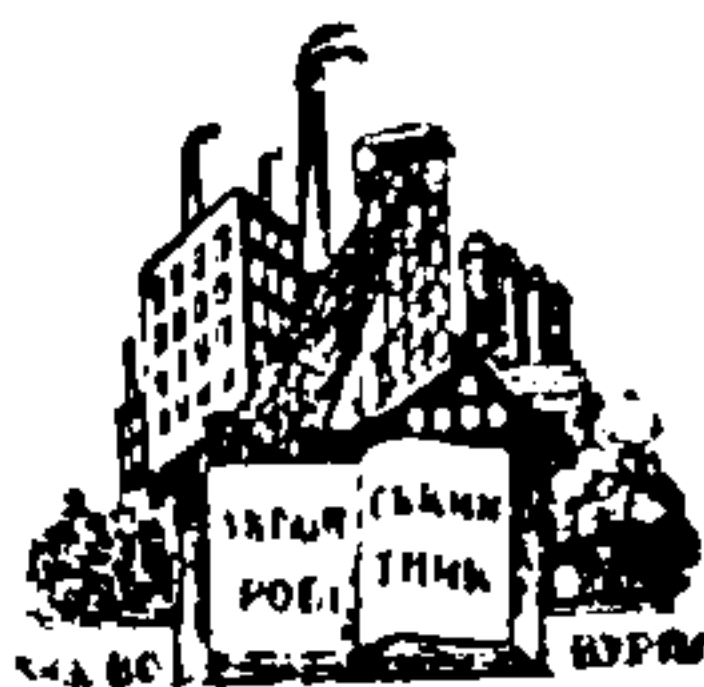
ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

ДРАМА на 5 дій ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА

Переклад Б. Грінченка
Звірив з текстом оригіналу, виправив
і зредагував Д. Загул

*Державний Науково-Методологічний Комітет Наркомосвіти УСРР дозволив до вжитку по книгозбірнях установ Соцвиху.
Віза № 567 від 24 липня 1928 р.*

Згідно з постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради при Відділі Мистецтв Головополітосвіти Н. К. О. УСРР від 15/IV 1926 р. № 4372, п'єса Шіллера „Вільгельм Телль“ до вистави дозволена

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечних каталогів на цю книгу вміщено
в «Літописі Українського Друку» та «Картковому репертуарі» Української
Книжкової Палати

Обкладинка роботи
худ. Б. Фрідкіна

Друкарня „Укр. Робітник“

Укрголовліт № 499

З а м. № 4362

Прим. 3160

Харків

1928

○

ФРІДРІХ ШІЛЛЕР

Фрідріх Шіллер, що його драму „Вільгельм Телль“ тут подається,—видатніший німецький поет, народився 1759 р. в м. Марбасі, герцогства Вюртембергського. За тих часів Німеччина, як єдина держава, не існувала. Ще з часів середньовіччя залишилася вона розбитою на багато окремих держав (Прусія, Саксонія, Вюртемберг, Баварія, Веймар, то-що), що тільки на словах визнавали єдиного імператора австрійського, по суті ж були цілком незалежні від нього. В тодішньому міському німецькому суспільстві зростала молода німецька буржуазія. Вона складалася з купецтва, урядовців, адвокатів, пасторів, лікарів, письменників то-що. Серед цієї інтелігенції були поширені радикальні передреволюційні ідеї французьких письменників (Русо, Вольтера, Дідро), що стикалися з побожно-протестантськими настроями німецького міщанства. В літературі німецькій помічалася теж дві течії: французька класична (Корнель, Расін) і англійська міщанська, підсилена німецькою (Гердер, Віланд, Лесінг). Німецька буржуазія проте ще не доспіла тоді для революційного повалення залишків феодально-кріпацького ладу. Зокрема, німецька інтелігенція часто-густо тягнулася за дворянами, від них залежала матеріально, виконувала волю літературних покровителів (меценатів) з числа графів, герцогів та королів, що вважали за вигідне підтримувати своїми грошми письменників. За це письменники платили їм своїми творами, що в них вихваляли одверто чи в прихованій формі сучасний їм лад, благородство, розум та

силу меценатів. Біля цих високих королівських та князівських дворів і розвивалася тодішня німецька література.

Батько Шіллера був полковий фершал, що згодом дослужився до капітанського чину. Хлопчика свого він любив і виховував в правилах протестанської побожності. Молодий Шіллер вчився спочатку в школі м. Людвігсбурга і мріяв бути пастором. 1772 року герцог вюртембергський, що у нього у війську служив батько Шіллера, заснував біля Штутгарда академію. Туди переведено учнем і молодого Шіллера, проти його волі, бо Шіллеру наказано було кинути теологію та вивчати юриспруденцію (готуватися на адвоката). В академії панував суворий військовий режим, і учні, одягнені у військову форму, в напудрених париках, були розбиті на відділи і підпорядковані капітанам та майорам. Звичайно, Шіллеру було нудно і важко підкорятися такому режиму. Він пагано вчився та багато читав, особливо французьких письменників, Вольтера і Русо. Під їх впливом він втратив частину своєї колишньої побожності. Сприяло тому й те, що Шіллер, з дозволу герцога, замість юридичних наук перейшов на вивчення медицини. В академії ж Шіллер зробив перші свої літературні спроби. 1780 р. він скінчив академію і був призначений в полк лікарем. За цей час Шіллер написав трагедію „Розбійники“. Поставлено її було 1782 р. на сцені театру в Мангеймі, куди Шіллер поїхав без дозволу начальства. П'єса мала величезний успіх, що цілком компенсував автора за двохтижневу арешту після повороту в полк (в наслідок самовільної одлучки). З дня постановки „Розбійників“ ім'я Шіллера стає найбільш популярним ім'ям в Німеччині, поруч з іменами Гете, Гердера й Віланда. Секрет успіху трагедії Шіллера лежав не лише в літературній її вартості, але в ідеях революційного протесту проти традиційної морали тогочасного суспільства. Герої Шіллера, самі одщепенці суспільства—розбійники, громлять в своїх промовах сильних мира, виступають на захист всіх пригноблених, скривджених цими сильними, проти держави, проти церкви.

Звичайно, трагедія викликала, поруч з ентузіазмом радикальної і протест реакційної частини суспільства. Обурення побожної частини останнього призвело до того, що герцог вюртембергський заборонив Шіллерові писати будь-які літературні твори, крім медичинського змісту.

Проте Шіллер зовсім і не думав підкорятися наказові. Герцог дізнався, що Шіллер пише статті для газет та вірші. Тоді він наказав авторові представляти йому на цензуру всі свої твори. Шіллер просив одставки. Не одержавши згоди на це герцога, Шіллер втік у Мангейм і вже до самої смерти герцога не вертався у Штутгарт. В Мангейм Шіллер привіз свою нову трагедію „Змова Фієско“, що її теж було прийнято для постановки. Проте Шіллеру довелося кинути Мангейм, бо він боявся тут переслідувань вюртембергського герцога і перейшов (буквально пішки) у Франкфурт. Життя тут було дороге, а у поета не було грошей. Тому він знов вернувся у Мангейм і оселився недалеко від цього міста, в Опергеймі. Тут він написав драму „Лукавство і любов“. Успіх цієї драми теж був величезний. „Німецьке літературне товариство“ обрало Шіллера на члена товариства, герцоґ веймарський нагородив поета чином радника. За тих часів це давало Шіллерові, що не був дворянином, певне положення в суспільстві. Шіллер переїздить у Лейпціг і тут, під впливом невдалої любови до доньки книготорговця Швана, рішає зовсім кинути літературну працю. Поет за цей час дуже біднував, і саме тому, що був вельми переобтяжений боргами, не одержав згоди згаданого Швана на шлюб з його донькою. За тих часів та поглядів згода батьків на таку справу вважалася за обов'язкову.

Скоро, однак же, Шіллер знов вернувся до літературної праці і написав драму „Дон Карлос“, що в ній намагався змалювати боротьбу деспотизма (Пилип II Еспанський) з духом незалежності (Маркиз Поза). Із Саксонії Шіллер переїздить у Веймар (двір герцога веймарського), що був за тих часів центром літературних сил Німеччини. Тут Шіллер познайомився особисто з Гердером та Віландом,

а трохи згодом із найвидатнішим письменником Німеччини—Гете. 1789 р. Шіллер, нарешті, одержав постійну посаду професора історії в Ієнському університеті, оженився і прожив 10 років менш-більш спокійним життям, користуючись повагою з боку видатних письменників та вчених (бр. Гумбольдти). До цієї епохи треба однести його „Історію тридцятирічної війни“, історичну трагедію „Валенштейн“ (теж з історії 30-річної війни) та низку історичних балад („Граф Габсбургський“, „Івікові журавлі“, „Полікратів перстень“, „Бій із змієм“ то-що).

1799 р. Шіллер покинув Ієну і переїхав знов у Веймар, бо у нього почалася хвороба на легені, і кліматичні умови Веймара здавалися йому за кращі. Не дивлячись на злий стан здоров'я, Шіллер вперто працював над новими історичними драмами. Він написав „Марію Стюарт“ (з історії Англії), „Орлеанську дівчину“ (з історії французьких селянських повстань підчас боротьби Англії з Францією), нарешті, 1804 р., „Вільгельма Теля“—з історії боротьби швайцарів за свою свободу (проти австрійського гніту).

Помер Шіллер від хвороби легень 1805 р., коли йому було 46 років, залишивши німецькому суспільству величезну літературну спадщину.

Разом з Гете він належить до літературних велетнів, що переживають свої епохи і запалюють живим вогнем серця навіть сучасних людей, що їх відділяє від Шіллера понад 100 років. В Німеччині було чимало поетів, що писали вірші не згірш за самого Шіллера. Проте небагато було письменників, що зуміли з такою силою відбити у своїх творах передреволюційні почуття, неясні, туманні що до свого класово-політичного змісту, проте живі по своїй вселюдській вартості. Почуття протесту проти всякого гніту: політичного, економічного, релігійного, національного, родинного,—властиві всім людям, хоч у своїй загальній формі і не ясні, а для свого усвідомлення потребують розуміння соціально-економічних процесів, що відбуваються у суспільстві. За часів Шіллера

наука про суспільство ще не існувала, і вимагати від Шіллера політичної ясності його художніх образів ми не можемо. Бо сам він був витвором тої епохи в історії Німеччини, що не мала певного напрямку навіть до чисто буржуазної революції. Ідеї і настрої революції носилися у повітрі, готових сил для їх здійснення в Німеччині другої половини XVIII ст. не було. Вони сприймалися і одбивалися в художній літературі, науці, філософії найбільш чутливими, найбільш інтелектуально сильними членами тогочасної німецької суспільности. До них належав і навіть на чолі їх стояв два десятка років Фрідріх Шіллер.

В. Арнаутов

ДІЄВІ ОСОБИ

Герман Геслер, намісник імператорський у Швіці та в Урі.

Вернер, барон фон-Аттінггавзен, пан.

Ульріх фон-Руденц, його небіж.

Вернер Штавфахер

Конрад Гун

Ітель Редінг

Ганс Мавер

Йорг Гоф

Ульріх Шмід

Йост з Вайлеру

Вальтер Фірст

Вільгельм Телль

Рессельман, піп

Петерман, дяк

Куоні, пастух

Верні, стрілець

Руоді, рибалка

Арнольд Мельхталь

Конрад Бавмгартен

Маєр з Сарнену

Штрут Вінкельрід

Клавс фон-дер Флі

Буркгарт з-над Бігеля

Арнольд із Севи

Пфайфер з Люцерну

Кунці із Герзав.

Єнні, хлопець рибалчин.

Сеппі, пастушок.

} селяни з Швіцу.

} селяни з Урі.

} селяни з Унтервальдену.

Гертруда, Штавфахерова жінка.

Гедвіга, Телева жінка, Фірстова дочка.

Берта фон-Брунек, панна з великим маєтком.

Армгарда
Мехтільда
Ельсбета
Гільдегарда } селянки.

Вальтер
Вільгельм } Теллеві сини.

Фрісгард
Ляйтгольд } салдати.

Рудольф Гаррас, конюший Геслерів.

Йоганнес Парріціда, герцог Швабії.

Штіссі, польовий сторож.

Сурмач із Урі.

Державний вістун.

Доглядач над будуванням.

Майстер-муляр, підмайстри, челядники та помічники.

Окличник.

Милосердні брати.

Геслерові та Ланденбергові вояки-верхівці.

Багато селян, чоловіків і жінок з лісових міст.

ДІЯ ПЕРША

ПЕРША СЦЕНА

Високий, скелястий берег над Фірвальдштетським озером, навпроти Швіцу. Озеро заходить у берег затокою. Недалеко від берега стоїть хатина. Рибалчин хлопець пливе в човні. По той бік озера видно зелені луки, села та двори в Швіці, що купаються в ясному сонячному сяйві. Ліворуч од глядача показуються шпилі гірського кряжу, повиті хмарами; праворуч — далеко на задньому плані — видніють і снігові гори. Ще доки підійметься заслona, чути мелодію пастушої пісні та гармонійні звуки дзвінків і калатал череди, що продовжуються деякий час і за відслоненої сцени.

Рибалчин хлопець (співає в човні)

Мелодія пастушої пісні.

Всміхається озеро, вабить, блищить,
Хлоп'я на зеленому березі спить,

І звуки чарівні
Він чує вві сні,
Мов голос сопілки,
Мов райські пісні.
А як він прокинувся од райського сну,
То хвиля заграла на грудях йому.
З безодні він чує:
Ти мій уже, хло'!
Бо сплюхів беру я
До себе на дно.

П а с т у х (співає на горі)

Одміна пастушої мелодії.

Прощайте, лужки!
Осяйні долини!
Пастух вас покине,
Бо літо пройшло.

Ми в гори йдемо, та повернемося знову,
Як луки почують пташину розмову,
Як знову зодягнуть всю землю квітки,
Як з гір забренять і задзвонять струмки.

Прощайте, лужки!
Осяйні долини!
Пастух вас покине,
Вже літо пройшло.

П о л о н и н с ь к и й с т р і л е ц ь (появляється на-
впроти, на шпилі скелі)

Нова одміна пісні.

Гремлять верховини і кладка тремтить!
Стрільцеві ж не страшно по кручах ходить;
Зима! Ні билинки
Нема перед ним,—
Він сміло простує
Шляхом крижаним.

Йому під ногами, як море—імла,
Не видко крізь неї людського села.

Хіба що крізь просвіт
Туману, здаля
Під водами вгледить
Зелені поля.

Краєвид міняється; чути приглушений гуркіт із гір; тіні
хмар перебігають околицею.

Руоді, рибалка, виходить з хатини. Верні, стрілець,
зходить із скелі. Куоні, пастух, приходять з дійницею
на плечі, а за ним Сеппі, його підручний хлопець.

Руоді

Меткіше, Єнні! Затягай човна!
Понурий війт іде, гуде вже кряж,
Казковий шпиль намітку одягнув
І вже дмухнуло холодком з ярів;
Не зчуєшся, коли наскочить буря.

Куоні

А буде дощ, рибалко! Вівці сквапно
Гризуть траву, собака рие землю...

Верні

Он риба як стриба з води, а лиска
Пірнає вглиб. Ось-ось гроза надійде!

Куоні (до хлопця)

Глянь, Сеппі, чи худоба не розбіглась?

Сеппі

Я сіру Лизьку по дзвінку впізнав.

Куоні

То всі вже тут, бо ця найдалше ходить.

Руоді

А й гарні в вас дзвінки, пастуше-друже.

Верні

Та й скот—краса. Це власний ваш, земляче?

К у о н і

Я не такий багач. Це Аттінггавзен,
Ласкавий пан мій,— той йому хазяїн.

Р у о д і

Як гарно тій корові, що в стрічках!

К у о н і

Це зна й вона, що всім веде перед,
А скинь стрічки, то вже не буде й їсти.

Р у о д і

Де ж розум ваш? Щоб нерозумна тварь...

В е р н і

А от же так! І в звіря розум є.
Це знаєм ми, що диких кіз полюєм.
Вони, премудрі, як на пашу йдуть,
Завжди одну на варту висилають,
Щоб од стрільця попереджала свистом.

Р у о д і (до пастуха)

Додому вже?

К у о н і

Полонину вже спасли.

В е р н і

Дай, боже, добрий шлях пастуше-друже!

К у о н і

Спасибі!.. й вам! Наш—дуже небезпечний.

Р у о д і

Он чоловік біжить з усеї сили.

В е р н і

Я знаю: то з Альцеллену Бавмгартен.

Конрад Бавмгартен вбігає задихавшись.

Б а в м г а р т е н

Човна мені, рибалко, дайте швидче!

Руоді

Ну, ну, чого так прудко?

Бавмгартен

Одвяжіть!

Рятуйте ж бо! Перевезіть мене!

Куоні

Та що це вам, земляче?

Верні

Хто женеться?

Бавмгартен (до рибалки)

Ой, швидче! швидче! ось, вони вже близько!

Там верхівці намісницькі біжать...

Якщо мене спіймають,—смерть мені!

Руоді

Чого ж вони за вами так женуться?

Бавмгартен

Рятуйте перш, а потім я розкажу.

Верні

Та ви ж у крові ввесь, і що там сталось?

Бавмгартен

Намісник царський, що на Росбергу...

Куоні

Хто? Вольфеншіс? То він це так женеться?

Бавмгартен

Цей не страшний, бо я вже вбив його.

Усі (одступаючись назад)

Ой, горе ж вам! Та що ж це ви зробили?

Бавмгартен

Що кожен вільний чоловік зробив би,
Коли б йому так, як мені було.

Я за сім'ю помстивсь, за честь свою
Й за жінчину.

Куоні

Він жінку вам знеславив?

Бавмгартен

Задовольнить оте гидке бажання
Не допустив господь та ця сокира.

Верні

Так голову йому ви розрубали?

Куоні

Та розкажіть! Ще встигнете втекти...
А він човна налагодить тимчасом.

Бавмгартен

Я в лісі дров рубав, дивлюсь: біжить
До смерти перелякана дружина.
„У хаті в нас тепер намісник“, каже,
Звелів собі налагодити купіль
Та й став гріха від неї вимагати...
Відбившися, вона втекла до мене.
А я, як був, так і побіг туди
Та й охрестив сокирою ту купіль.

Верні

Хто б гудив вас? Це ви вчинили добре.

Куоні

Гнобителю! Тепер ти маєш плату!
Її давно від нас ти заробив.

Бавмгартен

Довідались,—погнались за мною...
Ми тут балакаєм, а час біжить... (починає гриміти).

Куоні

Мерщій, перевези його, рибалко!

Руоді

Не можу я. Велика буря йде,
Вам треба переждати.

Бавмгартен

Боже мій!

Не можу ждять: загаюся, то—смерть!

Куоні (до рибалки)

Берися з богом! Треба допомогти,—
Аджеж і нам так само може бути.

Вихор та грім.

Руоді

Погляньте ви, як озеро хвилює.
Я керувать не можу проти бурі.

Бавмгартен (обіймає йому коліна)

Вам бог за те віддячить, порятуйте!

Верні

Тут о життя йде. Пожалій, рибалко!

Куоні

Згадай: він батько, має жінку й діток!

Знову удари грому.

Руоді

А в мене їх немає? А мене
У хвилях тих не дожидає смерть?
Он як шпує, а вихор воду крутить,
Засмоктує, втягає в глибину.
Я б і хотів його порятувати,
Та бачите сами,—немає змоги.

Бавмгартен (ще навколішках)

То ж мушу впасти од ворожих рук,
Побачивши так близько берег той,
Де порятунок був! Він ось! До нього

Я голосом сягну, докину оком...
І човен є,—є чим перевезти,—
І мушу тут лежати безпорадно!..

К у о н і

Он, хтось іде!

В е р н і

Це Телль—із Бірглену.

Т е л л ь (з луком)

А хто ж це так підмоги просить тут?

К у о н і

Це чоловік з Альцельну: честь свою
Він боронив і Вольфеншіса вбив,
Цісарського намісника з Росбергу,—
Його ось-ось погоня вже настигне.
Рибалку він благав, щоб перевіз,
А той боїться бурі і не їде.

Р у о д і

Ось вам і Телль, що теж човном керує,—
Хай він посвідчить, чи можливо їхать.

Т е л л ь

В біді, рибалко, зважишся на все.

Дуже грюкає грім. Озеро бурхає.

Р у о д і

Щоб кинутись мені в пекельну пащу?
Хто з розумом, той цього б не зробив.

Т е л л ь

Про себе чесний дбає аж нарешті.
На бога здайся і врятуй сердегу.

Р у о д і

На березі стоявши, легко радить.
Ось озеро, ось човен! Ну, попробуй!

Телль

Ще озеро помилувати може,
Намісник—ні. Рибалко, ну-бо спробуй!

Пастухи та стрільці
Рятуй його! Рятуй його! Рятуй!

Руоді

Хоча б це брат мій, чи дитина рідна,
То і тоді б не можна, бо сьогодні
Симона й Юди: озеро лютує
І жертви жде.

Телль

Покинь плести дурниці!
Тут час не жде. Йому рятунку треба.
Везеш, чи ні, рибалко?

Руоді

Ні, не я!

Телль

Ну, то в щасливий час! човна сюди!
Я спробую, що здужаю, зробити.

Куоні

От, смілий Телль!

Верні

Оце товариш вірний!

Бавмгартен

Ви порятівник мій, мій янгол, Теллю!

Телль

Я від намісника вас порятую!
Хтось інший хай рятує нас од бурі!
Та краще ж у руках у бога бути,
Ніж у людей! (До пастуха). Розважте ж ви,
земляче,

Жону мою, коли б мені що сталося.
Я те зробив, чого не міг покинуть.

(Стрибає в човен)

К у о н і (до рибалки)

Рибалка ж ви! Й сміливости не мали
Зробити те, на що одваживсь Телль?

Р у о д і

Ніхто мабуть цього б і не зробив.
Таких як Телль немає більше в горах.

В е р н і (вилазить на скелю)

Пливе. Хай бог одважному допоможе!
Дивіться, як стриба по хвилях човен!

К у о н і (на березі)

Ой, зник уже... Страшна знялася хвиля
І залила... Ба ні! пливе!.. Що-сили
Змагається із хвилюванням, смілий.

С е п п і

Он верхівці намісницькі летять.

К у о н і

Їй-бо, вони!

Рятунок вчасний був!

Ланденбергові верхівці.

В е р х і в е ц ь 1-й

Убивцю видайте, що ви сховали!

В е р х і в е ц ь 2-й

Сюди ж він біг, не втаїте його.

К у о н і та Р у о д і

Кого вам, люди?

В е р х і в е ц ь 1-й (загледів човна)

Га, а там що? Чорт!

Верні (на скелі)
Вам того, що в човні? Ловіть його!
Ну, натисніть, то ще й доженете.

Верхівець 2-й
Втік! Проклятий!

Верхівець 1-й (до пастуха й рибалки)
Йому допомогли ви,
То буде кара й вам. Порозганяйте
Отари їм!.. Руйнуй хати!.. пали!..
(Швидко від'їздять).

Сеппі (кидається вслід)
Мої овечки!..

Куоні (слідком за ним)
Чередо моя!..

Верні
Гнобителі! Кати!

Руоді (ламає руки)
Небесна правдо!
Коли хтось визволить цей край з неволі?
(Слідком за ними)

ДРУГА СЦЕНА.

В Штайнені, в Швіці, перед Штавфахеровою хатою, на шляху біля мосту стоїть липа.

Вернер Штавфахер та Пфайфер з Люцерну входять розмовляючи.

Пфайфер

Так, Штавфахере, так як я й казав вам:
Під Австрію не йдіть, коли є змога;
Імперії держіться, як і досі.
Хай бог боронить вашу давню волю!
(Щиро стискає йому руку й хоче йти)

Ш т а в ф а х е р

Зостаньтесь, ось моя хазяйка прийде...
Ви—гість мій тут, як я в Люцерні ваш.

П ф а й ф е р

Спасибі вам! Мені сьогодні треба
І в Герзав ще. Терпіть же, скільки змоги,
Намісницьке знущання! Може швидко
Все зміниться, як інший імператор
Настане в нас. Під Австрію ж пішовши,
Навіки ви в неволю віддастесь.

Він іде. Штавфахер смутний сідає на ослоні під липою.
Таким застає його Г е р т р у д а, його жінка. Вона стає
поруч нього і деякий час мовчки дивиться на нього.

Г е р т р у д а

Такий смутний, мій друже? Мов не ти!
Уже давно я мовчки помічаю,—
Захмарює тобі нудьга чоло.
Якась вага на серці в тебе є,—
Скажи мені, своїй дружині вірній!
Поділимо на двох твою журбу!

Штавфахер подає їй руку й мовчить.

Скажи мені, чого ти зажурився?
Труди твої господь благословив,
В достатках ти цвітеш: стодоли повні,
А череди твої і ситі коні
Щасливо з гір вернулися додому,
Щоб зимувать у стайнях затишних.
Будинок пишній твій, мов панський дім,
Поставлений із добрих деревин
І доладу збудований, як треба,
Ввесь вікнами великими блищить,
Гербами скрізь пописано його,
Ще й мудрими до того приказками;
Спиняється й чита їх подорожній,
Дивуючись розумним їх думкам.

Ш т а в ф а х е р

Так, чепурний і добрий цей будинок,
Та тільки ґрунт хитається під ним.

Г е р т р у д а

Мій Вернере, що хочеш ти сказати?

Ш т а в ф а х е р

Я тут сидів під липою недавно,
Радіючи, що збудував цей дім,
Коли дивлюсь,—намісник з верхівцями
Від Кіснахту сюдою проїздять.
Він з подивом спинивсь перед будинком.
Покірно встав я зараз, як годилось,
І підійшов зустріти того пана,
Що цісар нам поставив замість себе.
„А чий це дім?“—питає він лукаво,
Хоч добре знав. Я догадався вмить
І відповів словами: „Цей будинок—
Він цісарів та ваш, вельможний пане,
А я держу в посесії його“.
Він одказав: „Я цісарів намісник,
Не хочу я, щоб тут мужик будинки
Робив собі, які захоче, й вільно,
По-панськи жив! Цього я не дозволю!“
Сказав і гордо звідсіля відїхав.
А я зоставсь, засмучений і думав
Про слово те, що злий мені сказав.

Г е р т р у д а

О, друже мій, господарю мій любий!
Послухай же від мене щире слово!
Я ж Іберга розумного дочка
І тим хвалюсь. Я з сестрами сиділа
Та вовну пряла довгими ночами,
Коли народні ватажки збирались
До батька, щоб читать універсали

Старих царів та міркувать гуртом
Про рідний край і про добро громадське.
Розумні речі слухала я пильно,
Що мудрий скаже, що бажає добрий,
І нишком все затирила собі.
Послухай же уважно, що скажу,
Бо вже давно твою журбу я знала.
Ненавидить намісник цей тебе
За те, що ти йому на перешкоді,
Що Швіц не хоче визнавати влади
Нових князів, а держиться й надалі
Лише імперії, як досі твердо й вірно
Трималися всі наші прадіди.
Ну, Вернере, скажи, хіба ж не так?

Ш т а в ф а х е р

Так, він за це ненавидить мене.

Г е р т р у д а

І задрить він, що ти щасливо й вільно
На спадщині своїй живеш, а в нього
Її нема. У тебе від царя
В посесії будинок, од держави;
Своє добро ти можеш показать,
Як князь свої показує маєтки,
Бо пана ти не маєш над собою,
Опріч того, хто в христіян найбільший;
А він—в сім'ї своїй найменший син,
Усе добро його—керēja панська,
І через те зі злобою гидкою
Він погляда на людське щастя скося.
Тебе ж він заприсягся погубить.
Ще цілий ти... Невже ж ти й далі будеш
Спокійно ждати, доки не упаде
На голову тобі від злого помста?
Розумний лихові запобігає.

Ш т а в ф а х е р

Так що ж робить?

Г е р т р у д а (приступає ближче)

Така моя порада:

Ти знаєш, як у нас, у Швіці люди
Ненавидять намісника за здирство,
За лютощі. І певний будь,—так само
І в Унтервальдені, та й в Урі теж,
Стомився люд під гнітом, у кормизі:
Що Геслер тут, те Ланденбергер там
За озером, по той бік, виробляє:
Який звідтіль рибалка ні приїде,
То про біду та про нове знущання
Намісницьке оповідає нам.
То добре ви вчинили б, якби всі,
Хто чесно думає, зійшлись на раду
Поміркувать, як скинути кормигу.
Я певна в тім, що бог поміг би вам,
Благословив би ваше праве діло.
Чи в тебе є там, в Урі, друг такий,
Щоб ти йому міг щиро все сказати?

Ш т а в ф а х е р

Чимало там людей одважних знаю,
Шанованих і значних, віри ймуть
Вони мені,—їм все сказати можу. (Встає)
Яку ж страшну ти бурю учинила
В моїй душі! В ній освітила те,
Що глибоко і нишком там ховалось,
Про що собі забороняв я думать,
Ти сміливо сказала й легко все.
Чи знаєш же, що саме ти нам радиш?
Бо це ж війну, це ж люту ворожнечу
В долину цю спокійну кличеш ти!
Чи нам же то, безсилим пастухам,
До бою стати з усесвітнім паном?

Це зачіпка бажана тільки буде,
Щоб розпустить на цю нещасну землю
Ті дикі орди хижого вояцтва
Й подужавши, порядкувати тут
І, ніби-то за кару, в нас одняти
Старі права!

Гертруда

Але ж бо й ви—мужі!
Умієте в руках держать сокиру,
І сам господь одважним помага!

Штавфахер

Ой, жінко, зваж: війна страшна і люта,
Вона кара товар і пастухів.

Гертруда

Що бог пошле—терпімо, а знущання—
Його не стерпить жодне чесне серце.

Штавфахер

Радієш ти, що хата в нас нова,
А жах війни і з неї попіл зробить.

Гертруда

Коли б жила минуцим цим добром
Моя душа,—сама б я підпалила.

Штавфахер

У людяність ти віриш! А війна
І немовля в колисці не жаліє.

Гертруда

Невинного обороняє бог.
Ти не назад дивись, а наперед!

Штавфахер

Ми можемо у бої полягти,
А вас тоді яка спіткає доля?

Гертруда

В безсилового ще є остання стежка:
Із мосту вниз, і вільна буду я.

Ш т а в ф а х е р (кидається їй в обійми)

Хто пригорта таке до себе серце,
Той радісно стає за рідний дім,
І жодний цар для нього не страшний.
Не гаючись поїду зараз в Урі,
Там приятель є в мене, Вальтер Фірст,
Він думає так само, як і я,
Про рідний край; і пана Аттінггавза
Знайду я там: хоч то й вельможний пан,
Та свій народ він любить, давній звичай
Шанує він. Я з обома пораюсь,
Як визволить наш край од ворогів.
Здорова ж будь! Я йду в далеку путь,
А ти сама тут порядкуй розумно:
На прощу йде повз хату чоловік
Або чернець на монастир збирає,—
Дай щедро їм, приймай їх, нагодуй.
Усяке бачить Штавфахерів хату,
Бо над шляхом,—нехай же буде в ній
Притулок мандрівцеві і спочинок.

Тамчасом як він відходить назад сцени, ввіходить
Вільгельм Телль з Бавмгартеном

Т е л л ь (до Бавмгартена)

Тепер мене вже більше вам не треба.
Заходьте в цей будинок,—тут живе
Штавфахер, батько всім пригніченим.
Стривайте—ось він сам. Ходім до нього!

Йдуть до нього. Сцена міняється.

ТРЕТЯ СЦЕНА

Майдан в Альторфі. На горбку, назад сцени, будується фортеця, її вже стільки склали, що видно, що воно буде. Задній бік уже добудовано, спереду ще стоїть риштування, а ним угору та вниз ходять робітники; на найвищому дахові причепивсь дахар. Усе ворухиться, працює. Доглядач, майстер-муляр, підмайстри та робітники.

Доглядач (з щіпком, підганяє робітників)

А ну, не бавсь! Тягни каміння! Вапну!
Мішай мерщій! Берись! Щоб як сюди
Приїде пан намісник, щоб побачив,
Що діло йде. Ну, й ходять, мов слимак!

(До двох робітників, що несуть)

По стільки брать? Та двічі стільки треба!..
Од діла все б виляли, дармоїди!

Робітник 1-й

Хіба ж оце не важко, що сами
Ми на свою тюрму каміння носим?

Доглядач

Що ти мурчиш? Ну, проклятий народ!
Корів своїх доїти тільки й здатний
Та ще ліниво горами блукати.

Старий дід (сідає відпочити)

Не можу більш.

Доглядач (смикає його)

Ну, діду, до роботи!

Підмайстер 1-й

Чи вже ж немає в вас і серця в грудях,
Що женете старого на роботу?
Та ж він і ніг тягнути вже не здужа.

Майстер та челядники.

Де в нього жаль!

Доглядач

А ви про себе дбайте!
Що я робить повинен, те й роблю.

Челядник 2-й

Доглядачу, а як же зватись буде
Фортеця ся?

Доглядач

Ім'я їй—Гніт на Урі,
Бо нею вас пригнітимо ми добре.

Челядники

На Урі гніт?!

Доглядач

Чого ж ви смієтесь?

Челядники

Ви хочете хатинкою цією
Ввесь Урі пригнітить?

Челядник 1-й

Побачим, скільки
Ще треба кротовин таких насипать
Одну на одну, щоб зрівнятись їм,
Хоч з нашою найменшою горою!

Доглядач іде назад сцени.

Майстер

Свій молоток я в озеро закину,
Бо він робив на проклятій роботі!

Телль та Штавфахер увіходять.

Штавфахер

О, краще б я не жив, ніж це побачить!

Телль

Ходім звідсіль,—тут небезпечно нам!

Ш т а в ф а х е р

Це вільний край? Невже оце я в Урі?

М а й с т е р

Якби ви ще побачили льохи
Під баштами! Хто буде жити в них,
Не скоро той почує півня.

Ш т а в ф а х е р

Боже!

М а й с т е р

На мури ці і на склепіння гляньте:
Будовано їх так, немов навіки!

Т е л л ь

Що руки роблять, те й зруйнують руки.

(Показує на гори)

Нам збудував будинок волі бог.

Чути барабан; приходять люди, несучи на дрючку бриля;
Окличник іде за ними; жінки ти діти з гомоном
тиснуться.

Ч е л я д н и к 1-й

Чого це б'ють у барабан? Дивіться!

М а й с т е р

Навіщо ця кумедія з брилем?

О к л и ч н и к

Наказ цісарський! Слухай!

Ч е л я д н и к

Цитуйте всі!

Гей, слухайте!

О к л и ч н и к

Мужі з країни Урі!

Ви бачите цей бриль,—почепим зараз
Ми на стовпі високому його

У Альторфі, на що-найвищім місці.
І так велить намісник, щоб бриля
Шановано, немов його самого;
Щоб перед ним скидали всі шапки,
Навколішки ставали всі, бо цісар
Довідатись, хто з вас покірний, хоче.
А хто того не зробить, той утратить
І голову свою і все добро.

Народ голосно сміється; барабан б'є; люди проходять.

Челядник 1-й

Ну, й вигдавав намісник щось нелюдське!
Де ж видано, щоб кланятись брилеві?
Хто чув таке? Хто бачив, де? Скажіть!

М а й с т е р

Перед брилем навколішки ставати!
Глузує він, чи що, з людей поважних?

Челядник 1-й

Хоча б корона цісаря, а то
Австрійський бриль! Я бачив: де дають
Посесії, там над стільцем висить він!

М а й с т е р

Австрійський бриль! Це каверза,—глядіть,—
Щоб, зрадивши, ми Австрії вклонились!

Челядники

Безчесний той, хто це терпіти буде.

М а й с т е р

Порадимось іще з людьми, ходім!

Ідуть у глиб сцени.

Т е л л ь (до Штавфахера)

Ви знаєте вже все. Прощайте, Вернер!

Ш т а в ф а х е р

Ви вже йдете? Не поспішайте так.

Телль

Додому час. Бувайте ж ви здорові!

Штавфахер

Вага мені на серці,—я б хотів
Хоч трошечки поговорити з вами.

Телль

Не допомогти важкому серцю словом.

Штавфахер

Але ж слова вести до діла можуть.

Телль

Та діло тут одне: терпіти мовчки.

Штавфахер

Терпіти те, що нестерпуче всім?

Телль

Швидкі князі недовго покнязують.
Як наліта з своїх бескидів буря,
То гасяться вогні, а кораблі
До пристани тікають, і без шкоди
Тоді гроза понад землею лине.
Нехай живе в господі кожен тихо!
Спокійному ж усюди спокій є.

Штавфахер

Гадаєте?

Телль

Як не дратуй гадюки,
То й не куса. Коли вони побачать,
Що тихо скрізь,—потихшають сами.

Штавфахер

Гуртом багато ми змогли б зробити.

Телль

Одному в бурю рятуватись легше.

Ш т а в ф а х е р

Громадська справа вам така байдужа?

Т е л л ь

Надіятись на себе тільки можна.

Ш т а в ф а х е р

Але в гурті й безсилі стануть дужі.

Т е л л ь

Хто дужий, той найдужчий буде сам.

Ш т а в ф а х е р

То хай на вас не числить рідний край,
Як з розпачу народ підійме зброю?

Т е л л ь (подає йому руку)

Ні! Телль ягня з безодні обрятує,—
Невже ж би він своїх покинув друзів?
Та на пораду ви мене не кличте,
Бо міркувать та зважувать не вмію,
Як прийде ж час, що треба буде діла,
То гукнете—і з вами буде Телль.

Розходяться в різні боки. Раптом крик на риштуванні.

М а й с т е р (вбігає)

Що сталось там?

Ч е л я д н и к (вбігає з криком)

Упав дахар із даху!

Б е р т а вбігає із своїми людьми.

Б е р т а

Убивсь?.. Біжіть!.. Рятуйте!.. Поможіть!..
Рятуйте, якщо можна,—ось вам злото.

(Кидає своє коштовне намисто).

М а й с т е р

Та гетьте з ним!.. За злото все б купили,
Хіба ж воно поверне батька дітям

І жінці тій поверне чоловіка?
Не золотом те лихо оплатить,
Що завдали ви нам... То ж гетьте з ним!..
Вас не було,—і ми були щасливі,
А ви прийшли,—прийшло і люте горе.

Берта (доглядачеві, що проходить)
Живий?

(Доглядач показує, що ні).

З прокльоном роблено вас, мури,
То ж серед вас і житиме проклін! (Виходить).

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Вальтерова Фірстова господа.

Вальтер Фірст та Арнольд Мельхталь
відразу ввійходять з обох боків.

Мельхталь

Добродію!

В. Фірст

Коли б ще хто не вгледів!
Зостаньтесь там, де є, бо шпиги скрізь.

Мельхталь

Немає з Унтервальдену новин?
Про батька є? Я довше вже не стерплю
Сидіти тут, як в'язень. Що зробив я
Такого кепського, що мушу тут
Ховатися, мов душолюб який?
Я ж тільки пальця перебив сїпаці,
Як він прийшов з намісницьким наказом
Мої воли найкращі забирати.

В. Фірст

Бо ви палкий. Його ж послав намісник,
Начальник ваш. Ви кару заробили
І хоч важка,—ви мусили терпіти.

Мельхталь

Не стерпів я його нахабних слів,
Бо він сказав: „Коли бажає хліба
Мужик, то сам хай запряжеться в плуг!“
Мов ніж мені встромив у серце він,
Як випрягати почав воли із плуга:
Вони ревли, мов тую кривду знали,
І билися рогами. Гнів обняв,—
Не тямлячи, що дію, я й ударив...

В. Фірс т

Коли вже й ми удержуємось ледве,—
То де ж себе спинити молодому!

Мельхталь

Мені дарма, та тільки батька жаль,
Бо він старий, його доглянуть треба...
Намісник цей ненавидить його,
Бо батько завсігди за волю й право
Стоїть було. За те намісник буде
Йому тепер як схоче дошкуляти
І нікому його оборонить.
Піду туди—хай буде вже, що буде.

В. Фірс т

Та будьте ви терплячі, подождіть!
Попереду хай прийде звідти звістка.
Хтось стука. Ідіть! Бо може це намісник
Прислав когось. Ховайтеся. І в Урі
Намісник ваш пошкодить вам зуміє,
Бо помага тиранові тиран.

Мельхталь

Навчають нас, як треба й нам робити.

В. Фірс т

Ідіть! Гукну, коли безпечно буде.

Мельхталь виходить.

Безщасний він! Сказать йому не смію,
Чого боюсь. А хто це стука там?
Десь скрипнуло,—вже так нещастя й ждеш,
Бо зрада скрізь, а посіпаки пруться
І в хату вже, от скоро доведеться
Через лихих і двері замикати.

(Відчиняє двері і з дива одступає назад, бачачи, що
Вернер Штавфахер увіходить)

Що бачу? Ви, мій Вернере? Їй-бо,
І любий гість і дорогий! Найкращий
З усіх людей, що в хату цю вступали.
Вітаю вас в своїй господі щиро!
Чого ж шукаєте ви тут в Урі?

Штавфахер (подаючи йому руку)

Старих часів, Швайцарії шукаю.

В. Фірст

Та ви ж її приносите сами.
Побачив вас,—на серці легше стало.
Сідайте ж бо! А як ся має вдома,
Гертруда, люба господиня ваша,
Розумна доня мудрого Іберга?
Мандрівці ті, що йдуть з країн німецьких
В Італію через долину Майнрад,
Всі славлять скрізь гостинну хату вашу.
Але ж тепер ви з Флілену—скажіть,
Чи ви, йдучи, не бачили нічого?
Перш ніж до нас у хату увійшли?

Штавфахер (сідає)

Нову будівлю дивовижну бачив,
Таку, що я не міг радіти з неї.

В. Фірст

О, друже мій! Ви зараз догадались?

Ш т а в ф а х е р

Ще не було таких будинків в Урі,—
Ніхто, ніхто темниць тут не зазнав.
Тюрмою нам хіба труна бувала.

В. Ф і р с т

І це ж труна—могила нашій волі.

Ш т а в ф а х е р

Ні, Вальтере, від вас не потаю,
Що я прийшов сюди не по-дурному.
Тяжка журба мене посіла. Дома
Покинув лихо й тут його зустрів.
Його терпіти вже не сила більше,
Коли нема і краю тим знущанням.
Були ми вільні з прадідів, з дідів,
І звикли всюди зустрічати добро;
Відколи тут пастух пасе на горах,—
Такого в нашім краї й не було ще.

В. Ф і р с т

Нечувана сваволя дика. Навіть
Вельможний пан наш Аттінгавзен, той,
Що бачив давнішні часи, він каже,
Що сили вже немає більш терпіти.

Ш т а в ф а х е р

Страшні звістки й про Унтервальден чуть,
Криваве й там. Оце ж бо Вольфеншісен,
Намісник той, що в Росбергу, схотів
В чужий садок заказаний стрибнути:
В Альцелені Бавмгартенову жінку
Хотів зганьбити, а чоловік його
Сокирою убив.

В. Ф і р с т

Суд божий правий!
Бавмгартен, кажете? Тихенький той?
Чи встиг же утекти? Чи заховавсь?

Ш т а в ф а х е р

Ваш зять його до мене перевіз
З-за озера, сховав його я в себе.
Він розказав іще страшнішу річ:
У Сарнені зробилося таке,
Що крається від нього серце в грудях.

В. Ф і р с т (уважно)

Скажіть же, що?

Ш т а в ф а х е р

В Мельхталі біля Керну
Є чоловік поважний—Гайнріх Гальден,—
Його слова шанують у громаді.

В. Ф і р с т

Та хто ж його не знає? Що з ним сталось?

Ш т а в ф а х е р

Є в нього син. Намісник за дурницю
Вкарав його: послав забрати в нього
Найкращу пару плугових волів.
А син побив того, хто брав, і втік.

В. Ф і р с т (з напруженою нетерплячкою)

А батько ж як? Кажіть, що було з ним?

Ш т а в ф а х е р

Його звелів намісник привести
І вимагав, щоб видав сина той.
А як старий присягся, що не знає,
Де син утік,—гукнув катів намісник...

В. Ф і р с т (підхоплюється й хоче одвести його
на другий бік)

Ой, цитуйте ж бо!

Ш т а в ф а х е р (голосніше)

„Хоч син утік, так ти
В моїх руках!“—Звелів його звалити
І гострий ніж встромити в вічі...

В. Ф і р с т

Боже!..

М е л ь х т а л ь (вбігає)

У вічі ніж, сказали?

Ш т а в ф а х е р (здивовано до В. Фірста)

Хто це?

М е л ь х т а л ь (хапає його конвульсійно)

В вічі?

Кажіть же ви! У вічі?

В. Ф і р с т

О, нещасний!

Ш т а в ф а х е р

Та хто ж це є? Чи це не син його?

(В. Фірст киває головою, що так).

О, боже мій!

М е л ь х т а л ь

І я не з ним, далеко
Від нього був! В обидва ока? Так?

В. Ф і р с т

Пересиліть себе! Знесіть, як муж...

М е л ь х т а л ь

За мене, за мою провину він
Сліпий... Цілком сліпий? Скажіть! Навіки?

Ш т а в ф а х е р

Кажу ж: нема очей у нього,—сонця
Вже не побачить у житті.

В. Фірст

Не мучте

Ви так його!

Мельхталь

Ніколи вже! Ніколи!

(Затуляє руками очі й мовчить якийсь час; тоді, повертаючись то до одного, то другого, говорить тихим голосом, захлинаючись сльозами)

Великий дар небесний—світ очей!
Живуть усі істоти світом; кожне
Щасливе сотворіння,—квітка й та,
Радіючи, звертається до світла,—
Усі!.. А він, він мусить серед ночі,
У темряві довічній жить! Його
Не звеселять зелені луки й квіти,
Рожевих зорь він більше не побачить!..
Умерти—це нічого, але жити
Й не бачити нічого,—от нещастя!
Чого ви з жалем дивитесь на мене?
Ясних очей у мене два й не можу
Ні одного йому, сліпому, дати,
Ні краплі дати не можу з моря світла,
Що сяючи мені у вічі ллється!

Штафхер

І я завдам іще вам більше муки
Замість розваги! Ще не край нещастю;
У нього все пограбував намісник,
Ціпок лише покинув, і нещасний
В старці пішов обдертий і сліпий.

Мельхталь

Лише ціпок нещасному сліпцеві!
Усе забрав і навіть сонця світло,
Що й найбільшій має! Не кажіть
Тепер ніхто мені, щоб я ховався!
Який же я ганебно боязкий,

Що думать міг про власну безпеку,
Не про твою, мій батьку дорогий!
І голову твою покинув любу
Я катові за себе у заставу!
Хай геть іде ляклива обережність!
Вже ні про що тепер не хочу думать,
А про саму криваву помсту! Хочу
Туди піти,—хай не спиня ніхто!—
Щоб батькові назад узяти очі
В намісника! І я його знайду,
З-поміж усіх здобуду посіпак!
Тепер мені в житті одне бажання—
Щоб потопить страшну пекучу муку
В його крові!

В. Фірт

Стривай! Що проти нього
Ви зможете? Він в Сарнені сидить,
У замкові високому, й глузує
З безсилового гніву в безпечнім місці.

Мельхаль

Хоча б він жив на крижаній вершині,
На Шрекгорні, чи й вище, там де Юнгфрав
У накритті одвічному з снігів,
Я знайду шлях! Двадцяток юнаків
Аби зібрав,—і мури ми зруйнуєм!
Коли ніхто не піде тут за мною,
Коли ви всі зо страху за отари
Та за хати в кормигу віддастесь,
То серед гір я скличу пастухів
І там тоді, під вільним божим небом,
Де розум дужчий, серце здоровіше,
Я про страшне злочинство розповім.

Шта в ф а х е р (до В. Фірста)

До краю вже дійшло... Чи ще нам ждати,
Як буде гірш?..

Мельхталь

Якого ж мусим ждати
Ще гіршого, коли вже й очам-зорям
Не вільно в нас зоріти? Та хіба ж
Беззбройні ми? Хіба ж не вчились ми
Сокирою рубать, стріляти з лука?
У кожної тварини зброя єсть,
Щоб за життя боротися своє:
Знемігшися тікати, олень роги
Свої страшні показує хортам;
Коза стрільця штовхає у безодню,
І навіть віл, невільник людський тихий,
Що гне в ярмі покійрно шию дужу,—
Коли його розсердять чим, то враз,
Лютуючи, наставить дужі роги
І ворога підкине ними вгору.

В. Фірст

Коли б отак всі три землі гадали,
Як троє нас, то може що й змогли б.

Штавахер

Покличе Урі—встане Унтервальден,
То й Швіц тоді стару вшанує спілку.

Мельхталь

Багато в Унтервальдені є друзів
У мене,—з них на смерть пішов би кожен,
Аби була їм ще яка потуга.
Шановнії батьки землі цієї!
Я молодий між мудрими стою,
Я мусив би шануючись мовчати
Серед мужів громадських; та прошу:
За те, що я ще молодий і мало
Досвідчений, не погордуйте ви
Порадою моєю й словом щирим,
Бо то не кров юнацька в мене грає,
Мене жене страшного лиха сила

І мук таких, що й скелям жалко б стало!
Сами ж бо ви батьки й господарі,
Бажаєте синів, ділами добрих,
Щоб сивизну святу вам шанували
І світ очей обороняли вам.
Коли ще вас лихі не грабували,
І очі вам ще дивляться на світ,—
Не будьте ж ви чужі недолі нашій,
Бо меч висить тиранський і над вами:
Од Австрії ви одвернули край,—
А батько мій тим саме й проступився:
Так, як його, каратимуть і вас.

Ш т а в ф а х е р (до Фірста)

Рішайте в и, а я ладен за вами.

В. Фі р с т

Послухаєм, що скажуть нам вельможні
Із Сіліну пани та з Аттінггавзу,—
Прихильників дадуть нам їх імення.

М е л ь х т а л ь

Які ж імення тут шанують більше,
У горах цих, за ваші? Зна ціну
Таким ім'ям народ і слуха їх
З повагою. Вам спадщину велику
Із добрих діл покинули батьки,
А ви її побільшили. Навіщо ж
Вам ті пани? сами робити будем!
Коли б сами жили ми тут, то, певне,
Що ми сами й одбитися змогли б.

Ш т а в ф а х е р

Біда не тисне так панів, як нас,
Бо повідь та, що унизу лютує,
Не досягає ще гірських верхів;
Але й вони дадуть нам допомогу.
Побачивши увесь народ при зброї.

В. Фірст

Коли б тут був між Австрією й нами
Ще пан який, то може б ми тоді
Знайшли б собі і право і закон,
А то ж бо нас сам імператор гнітить,
Найвищий пан! То ж нашими руками
Хай сам господь допоможе нам!
Зберіть

У Швіці ви людей, зберу я в Урі,
Але кого послати в Унтервальден?

Мельхталь

Пошліть мене! Найближче це мені.

В. Фірст

Ні, ви мій гість, і про безпечність вашу
Я мушу дбать.

Мельхталь

Пустіть мене туди!

Я знаю всі таємні стежечки
І друзів маю, що мене сховають
Од ворога і захисток дадуть.

Штавфахер

Пустіть його! Нехай іде,—немає
Там зрадників. Ненавидять там гніт,
І ворог там помічників не знайде.
Бавмгартена ми теж туди пошлім
Прихильників збирати, збурить край.

Мельхталь

А як звістки ми будем подавати,
Щоб ворогам не дати навзнаки?

Штавфахер

У Бруннен ми могли б, чи в Трайб
зійтися,
Де кораблі купецькі пристають.

В. Фірст

Помітять це,—то ж так робить не треба.
А я так ось як думаю: ліворуч
Від озера, де шлях іде на Бруннен,
Серед лісів мала долина є,—
У пастухів її всі Рітлі звуть,

(до Мельхталя)

Там сходяться кантонів наших межі.

(до Штавфахера)

Легким човном доїдете ви з Швіцу,
А ми туди таємними стежками
Теж зійдемося на раду уночі
І кожен може десять певних друзів
Туди в той час з собою привести,—
Там зможемо громадську справу ми
Обміркувать та й з богом починати.

Штавфахер

Хай буде так! Подайте ж руки ваші
І ви і ви,—ось так, як ми тепер
Тут три мужі з'єднали чесно руки
По щирості, то так з'єднати мусим
Ми три землі свої до оборони
Упертої—на смерть чи на життя!

В. Фірст та Мельхталь

На смерть чи на життя!

Якийсь час мовчки держаться за руки.

Мельхталь

Сліпий мій батьку!

Ти того дня, як воля в нас настане,
Побачити не зможеш, то почуєш,
Як на шпильях займуться скрізь огні

І як міцні оті тиранські замки
Заваляться,—тоді в твою хатину
До вух тобі швайцарець принесе
Веселу звістку й темна ніч твоя
Відміниться на ясний день блискучий!

Вони розходяться.

ДРУГА ДІЯ ПЕРША СЦЕНА

Аттінггавзенів замок. Готична зала, оздоблена гербовими щитами та шоломами. Барон, дідусь 85 років, високий, лицарської постави, держить патерицю з наконечником з козинячого рогу; одягнений у жупан, підбитий хутром. Куоні та шестеро підданих стоять круг нього з граблями та косами. Ульрих Руденц входить у лицарській одежі.

Руденц

Ось я прийшов. Що ваша воля, дядю?

Аттінггавзен

Дозволь мені,--як звичай наші велить,--
Я з ними спершу вип'ю на добридень.

(П'є з кубка, віддає його, і кубок потім обходить усіх по черзі).

Колись я сам ще в лісі та на полі
Їх пильної роботи доглядав,
А прапор мій провадив їх до бою,—
Тепер хіба на ключника я здатний.
Як сонечко не завіта до мене,—
То в горах я його шукать не можу.
І так що-дня все вужчає те коло,
Що в ньому я все тихше ворущусь.
І я вже тільки тінь своя, небавом
Саме ім'я й зостанеться від мене.

Куоні (до Руденца, подаючи йому кубок)
І вас прошу.

(Руденц вагається брати).

Та пийте ж бо! Це йде
З одного кубка і з одного серця.

Аттінггавзен

Ідіть же, дітки, а настане вечір,
То поговорим і про справи краю.

Люди йдуть.

Аттінггавзента Руденц.

Аттінггавзен

Як бачу, ти уже зібрався зовсім.
Ти їхати в Альторфський замок хочеш?

Руденц

Еге, туди!.. І мушу зараз, дядьку.

Аттінггавзен (сідає)

Так ніколи? Ще молодий, а часу
Так мало в тебе, що його ти мусиш
І від гостини в дядька одривати?

Руденц

Я бачу, що мене не треба вам,
Що я чужий отут, у цій господі.

Аттінггавзен

(Шильно й довго на нього дивиться)

На жаль, це правда! Рідний край, на жаль,
Для тебе став чужий. Ох, Улі! Улі!
Не впізнаю тебе. В шовках ти ходиш,
Павине пір'я носиш на брилі,
На плечі накидаєш кармазини,
І згорда дивишся на всіх селян,
Соромишся привітних їх вітаннів.

Руденц

Належну честь я віддаю і їм;
Та тільки ж правом їм не поступаюсь!

Аттінггавзен

Ввесь рідний край під гнівом королівським.
Вкриває сумом кожне чесне серце
Тиранський гніт, що терпимо його,
Лише тебе одного не зворушить
Народній біль. Як зрадник подаєшся
Між вороги, з народніх мук глузуєш,
За легкою утіхою вганяєш,
І до князів підлизуєшся в час,
Як рідний край під батогами, в крові.

Руденц

Під батогами край? Чому ж це, дядю?
А хто ж його в таку біду загнав?
Досить було одне слівце сказати,
Щоб зараз же позбутись цього гніту
Та щоб зробити цісаря ласкавим.
І горе тим, хто засліпив народ,
Що він уже й добра свого не бачить!
Для власної користи не дають
Вони кантонам лісовим піти
Під Австію, як це навкруг зробили
Усі краї. Їм хочеться сидіти

На панській лаві, поруч із панами,
Щоб тільки цісар пан їх був, це значить,
Щоб зовсім жить без пана над собою.

Аттінггавзен

І мушу я таке від тебе чути?

Руденц

Не я почав,—дозвольте ж докінчить!
А ви сами? Яка ж тут ваша роля?
Невже у вас нема над туо славу,
Як бути тут у них мужицьким паном,
Урядувати вкупі з пастухами?
Чи не славніш для вас було б служити
У цісаря, в його дворі блискучім,
Ніж рівним бути власним кріпакам
Та ще в суді сидіти з мужиком?

Аттінггавзен

Ох, Улі, Улі! Пізнаю цей голос,—
Спокуса це! Цей голос увійшов
До вух тобі і серце отруїв!

Руденц

Не криюсь я, що зносити не легко
Було мені від чужоземців глум,
Як нас вони взивали мужиками,
І бачити не легко, як навкруг
Вся молодь лицарська, щоб більше слави
Придбать собі, збирається гуртом
Під корогви до Габсбургів, а я
Нікчемною сиджу в своїх маєтках,
Марнуючи на просте, будне діло
Весну життя. Там діються десь інде
Великі діла і слави світ
По той бік гір оцих сіяє ясно,
А мій шолом і щит мій заржавів;

В долини ці ніколи не доходить
Ні мужній голос бойової сурми,
Ні до турнірів поклики гучні,
Тут тільки й чути пісню пастухів
Та монотонні дзвоники черід.

Аттінггавзен

Еге, сліпий,—гордуй ти рідним краєм,
Вганяючи за тим порожнім блиском,
І звичаїв дідів своїх соромсь!
Але ж колись гарячими сльозами
Обіллешся з журби по горах цих,
По рідних цих піснях, що ними ти
Гордуєш так! Пекуча туга-мука
Всього тебе пройме, як ти колись
На чужині згадаєш рідний край.
О, рідний край велику силу має!
В лукавій і холодній чужині
При тім дворі блискучому цісарським—
Ти там чужий собі самому будеш!
І не таких чеснот твоїх там треба,
Яких навчивсь ти дома в цих долинах.
Іди, продай свою ти вільну душу,
Зробись князьким невільником, хоч міг
На спадщині своїй, у вільнім краї
Державцем вільним бути. Ах, Улі! Улі!
Зостанься зі своїми і не йди
До Альторфу! О, ні, не покидай
Святої справи рідної землі!
Останній я у нашім роді. Вмре
Моє ім'я зі мною. Цей шолом
І щит оцей мені в труну покласти
Повинні ви. Невже ж я мушу думать,
Вмираючи, про те, що тільки смерти
Моеї ждеш, щоб зараз же прийти
І добра всі мої, що сам господь
Мені послав,—з австрійських рук узяти?

Руденц

Даремно нам змагатись з королем;
Ввесь світ його. Чи можем ми сами,
Завзявшись, порвати той ланцюг
З земель, що ним він міцно навкруги
Нас оточив? Його суди, базари,
Його шляхи і навіть в'ючний кінь
Йому дає, йдучи Готгардом, мито.
Він землями своїми, ніби сіттю,
Обплутав нас навкруг і скрізь замкнув.
Хто може нас оборонить? Держава?
Саму ж себе вона чи оборонить
Од сили, що у Австрії зроста?
Коли не бог,—царі нам не допоможуть,
І шеляга не варті їх слова,
Бо в грошовій, чи військовій потребі
Вони міста під захистом імперським
І продадуть і застановлять любо.
Ні, дядьку, ні! І безпечніш і краще
В тяжкі часи, незлагідні й безладні,
Пристати до могутнього державця.
Бо ж імперська корона переходить
Од роду в рід,—вона про вірну службу
Не пам'ята, а заробляти ласки
В державця спадкового—це те саме,
Що сіяти на певний урожай.

Аттінггавзен

Розумний ти! Мудрішим хочеш бути,
Аніж були твої батьки шляхетні,
Які за скарб найкращий наш—за волю
Боролися до смерти, без вагань?
Поїдь, спитайся в Люцерні, яке
Тяжке-важке австрійське панування.
Вони й до нас теж прийдуть полічити
І наш товар, і вівці, Альпи змірять,
Та й поділити, полювання нам

Заборонити в вільнім нашім лісі,
А на мостах, на царинах поставлять
Усюди митниці свої і будуть
Убозтвом нашим купувати землю
І кров'ю нашою платить за війни!..
Ні, краще нам, коли вже лити кров,
То хоч за себе: вийде нам дешевше
Купити волю, ніж чуже ярмо!

Руденц

Що зможем ми, пастуший люд, зробити
Проти всього Альбрехтового війська?

Аттінггавзен

Та ти пізнай цей люд пастуший, хлопче.
Я знаю, бо водив його в бої,
Та бачив, як він бився під Фавенцом.
Нехай же йдуть, накинуть нам ярмо,
Що ми його не хочемо носити!
Навчись, відчуй, з якого сам ти пня!
За брязкальця й за марну позолоту
Не кидай перли гідності цієї—
Найстаршим бути в вільного народу
Що з чистої прихильності й любови
З тобою і за тебе йде на смерть—
Оцим пишайсь! Оце твоє шляхецтво!—
Не розривай природнього звязку
Із рідним краєм, з рідними єднайсь
І цілим серцем пригорнись до них!
Бо тут твоя вся сила корениться,
А на чужині ти самотній будеш,
Тебе злама, мов ту билинку буря.
Зостанься ж! Ми ж не бачились так довго,
Хоч день побудь із нами! хоч сьогодні
Не їдь до Альторфу, сьогодні—чуєш?
Хоч день один ти подаруй своїм!

(Бере його за руку).

Руденц

Я слово дав. Пустіть! Я звязаний.

Аттінггавзен (пускає його руку поважно)

Ти звязаний? Еге ж, нещасний, так,
Ти звязаний, але не словом, ні,
Ти звязаний мотузкою кохання!

(Руденц одвертається).

Ховайсь, як хочеш. Панночка тебе
До Альторфу так тягне, Берта Брунек
Заковує тебе в цісарську службу.
За зраду рідних ти здобути хочеш
Панянку ту? Та не дури себе!
Бо наречена—тільки для принади
Таким, як ти, твоя ж вона не буде.

Руденц

Наслухавсь я доволі. Прощайте! (Виходить).

Аттінггавзен

Та постривай, шалений! Ні, пішов!
Я врятувати, стримати не можу.
Отак недавно й Вольфеншісен кинув
Свій край, а далі й інші відпадуть.
Чужії чари тягнуть нашу молодь,
Щоб наші гори геть заповонить.
О, проклята година, як чужинець
Зайшов на ці щасливі й тихі доли,
Щоб звичаї невинні зруйнувать!
Нове втискається сюди, а давне
І чесне гине, йдуть нові часи,
І покоління, що міркує інак!
Чого ж я тут? Давно вже в ямі всі,
З якими я і володів і жив.
Мій час уже в землі. Щасливий той,
Кому з новим не довелося жити! (Виходить).

ДРУГА СЦЕНА

Долина серед високих скель та лісів. По скелях стежки із східцями та поручатами; по стежках сходять люди. Позаду видно озеро, а над ним з початку—веселку від місяця. Виднокруг замикають високі гори, а за ними підіймаються ще вищі снігові гори. На сцені зовсім ніч, тільки озеро та білі глетчери блищать у місячному сяйві. Мельхталь, Бавмгартен, Вінкельрід, Маєр із Сарнену, Пуркгарт з Бігеля, Арнольд із Севи, Клавс фон Дер Флі та ще четверо селян, всі узброєні.

Мельхталь (ще за сценою)

Ось стежка тут,—за мною швидче йдіть!
Я скелю й хрест пізнав. Прийшли! Це Рітлі.
(Увіходять з ліхтарями).

Вінкельрід

А слухайте!

Сева

Скрізь тихо.

Маєр

Ще нема

Нікого тут. Ми, унтервальдці, перші.

Мельхталь

Чи пізно вже?

Бавмгартен

Та в Селісбергу сторож
Вже вигукнув недавно дві години.

Маєр

Цить! Слухайте!

Бігель

Та це ж у Швіці дзвонять,
За озером, до утрени в каплиці.

Фон д. Флі

Далеко звук летить: повітря чисте.

Мельхталь

Підіть лиш хто та запаліте хмиз,
Щоб він горів, як інші поприходять.

Двоє з тих чотирьох селян виходять.

Сева

Як місячно та гарно! Не рухнеться,
Мов дзеркало, все озеро лежить.

Бігель

То їхати їм легко.

Вінкельрід (показує на озеро)

А дивіть!

Чи бачите?

Маєр

А що? Ба! справді, гляньте!
Як уночі веселка ясно сяє!

Мельхталь

Зродилася від місячного світла.

Фонд. Флі

Такі дива трапляються не часто!—
Як хто, то й вмре, не бачивши такого.

Сева

Он глянь, аж дві! Блідіша—трохи вище.

Бавмгартен

І човен, он!

Мельхталь

То це Штавфахер. Він.
Спізнятися не звик, щоб люди ждали.

(Іде з Бавмгартеном до берега).

Маєр

Та з Урі щось так довго забарились.

Бігель

Далеко їм обходити верхами,
Щоб одурить намісникові чати.

Тимчасом двоє розіклало серед долини багаття.

Мельхталь (з берега)

А хто там? Гасло!

Штавфахер (знизу)

Друг країні рідній.

Всі йдуть назад сцени назустріч тим, що прибули. З човна виходять Штавфахер, Ігель Редінг, Ганс Бавер, Йорг Гоф, Конрад Гун, Ульріх Шмід, Йост з Вайлеру та ще троє, теж узброєні.

Усі (гукають)

Здоров! здоров!..

Тимчасом, як інші назад сцени стоять та здоровкаються,
виходить Мельхталь з Штавфахером наперед.

Мельхталь

Штавфахере, я бачив
Того, хто вже мене не може бачить!
На очі руки я йому поклав
І з тих очей, погаслих зорь, я взяв
Жадобу помсти, що горить, як жар.

Штавфахер

Про помсту цитьте! Не за давнє мститись,
А зло, що йде на нас, зустріти треба.
Тепер кажіть—що в Унтервальдськім краї
Зробили ви для справи? Як селяни
Про це міркують? Як сами втекли
Од ворогів, од заходів зрадецьких?

Мельхталь

Через страшні Суренові верхи
Безмежними полями крижаними,
Де тільки клекоти хрипких орлів,
Аж до гірських пасовиськ я добивсь,
Де пастухи із Енгельбергу й з Урі
Пасуть гуртом і голосним гуканням
Вітаються. А спрагу я гасив
З потоків тих, що з Глетчерів біжать,
Шумуючи, скелястими ярами.
В самотні вбогі куріні пастуші
Заходив я—хазяїном і гостем—
Аж поки вже добився до осель,
В яких гуртами проживають люди.
Пробігла вже й по цих долинах чутка
Про ті нові жахливі лиходійства,—
Моє нещастя турбувало всіх
У тих хатах, куди вступав я йдучи;

Обурені були ці прості душі
Проти нових порядків і неволі.
Бо саме так, як Альпи їх що-року
Все зрощують однакові рослини,
Як їх струмки однаково течуть, —
І як вітри в них там, ба, навіть хмари
Одною все дорогою простують,
То саме так і звичаї—від діда
До внука переходять без одміни.
Привикши, щоб усе було, як досі,
Нових порядків не стерпить цей люд.
Вони мені стискали щиро руки,
Зі стін здіймали ржавії мечі,
А в їх очах аж блискала відвага,
Як я назвав їм славні імена,
Що в наших горах кожен їх шанує—
То ваше й Вальтер-Фірстове ім'я.
Що звелите—зробити присягались,
За вами йти услід хоч до загину.
Під захистом гостинности святої
Безпечно йшов я од житла в житло
І так дійшов до рідної долини,
Де родичів моїх живе багато,
І батечка знайшов я там,—сліпого
Убогого і на чужій соломі,
Яку йому послали добрі люди,
Із милосердя...

Ш т а в ф а х е р

Боже милостивий!

М е л ь х т а л ь

Не плакав я! Безсилами сльозами
Я не хотів пекучі муки вилить,
Мов дорогий мій скарб; в глибокім серці
Сховав я їх, про діло тільки й думав.
У всі гірські щілини я проліз,

Всі сховані долини перейшов,
Під глетчери одвічні я добився
І там знайшов оселі—й скрізь, де тільки
Моя нога ступала, скрізь я бачив
Однакову ненависть до ярма,
Ба, навіть там, де край всьому живому,
Де мерзлий ґрунт нічого не зроща,—
Намісники зажерливі грабують!
Я між народом чесні всі серця
Розворушив своїм пекучим словом:
Всі наші, скрізь—і серцем і душею!

Ш т а в ф а х е р

За час малий зробили ви багато.

М е л ь х т а л ь

Зробив я й більше: дві фортеці є—
Росберг і Сарнен—що страшні селянам,
Бо вороги у мурах тих фортець
Сховалися, щоб звідти край гнобити.
І бачить я хотів на власні очі:
У Сарнені я був і обдививсь.

Ш т а в ф а х е р

Ви зважились до тигра у барлогу?

М е л ь х т а л ь

Прочанином одягся... бачив там
Намісника, як він бенкетував...
Судіть, чи можу панувать собою?
Я бачив ворога й не вбив його!

Ш т а в ф а х е р

Одвазі вашій щастя посприяло.

Тимчасом інші підійшли наперед і наближаються до
цих двох.

Тепер скажіть, хто ці товариші
Й мужі правдиві, що прибули з вами?

То ж зазнайомимось, щоб ми могли
Озватися до серця щирим серцем.

Маєр

Хто б вас не знав у наших трьох кантонах?

Я з Сарнену, звусь Маєр... Це—мій небіж,
Штрут Вінкельрід.

Штавфахер

Знайоме це ім'я:

Був Вінкельрід,—в болоті змія вбив
У Вайлері, і сам поліг у бої.

Вінкельрід

Добродію, то був мій предок.

Мельхталь (показує на двох селян)

Ці

З-за лісу два, підданці з Енгельбергу,
З монастиря. Ви не гордуйте ними,
Що не сидять на батьківській землі,
Що кріпаки, бо добру славу мають
І люблять край.

Штавфахер (до обох)

Давайте ваші руки!

Щасливий той, хто вільним вік живе,
Та чесним бути—в кожному стані можна.

К. Гун

Це Редінг ось—наш голова колишній.

Маєр

Ми знаємось: гризня за землю в нас...
Так, Редінгу, ми вороги на суді,
Та тут—товариші ми. (Стискає йому руку).

Штавфахер

Слушне слово!

Вінкельрід

А чуєте? Вже йдуть,—то з Урі сурма.

Праворуч і ліворуч сходяться по скелях збройні люди
з ліхтарями:

Мавер

Глядіть, сюди іде слуга господній,
Наш панотець шановний,—не злякавсь
Ані шляхів важких, ні ночі: вірний
Пастух піклується про свій народ.

Бавмгартен

І дяк за ним... І Вальтер Фірст іде...
Я серед них не бачу тільки Телля.

В. Фірст, Рессельман, піп, Ветерман, дяк,
Куоні, пастух, Берні, стрілець, Руоді, ри-
балка і ще п'ятеро інших селян. Тоді всі вкупі, ліком
тридцять і три, виходять наперед і стають навколо багаття.

В. Фірст

Так мусимо на батьківщині власній,
На рідній цій землі своїй ховатисьь,
Мов душогуби! Мусим серед ночі,
Що завжди тільки лиходійства й змови
Ховає чорним зрадницьким плащем,
Зійтись, щоб наше право боронити,—
А право те правдиве і ясне,
Як сонце праведне ясного дня.

Мельхталь

Хай буде так! Що темна ніч посіє,
Те радісно на сонці процвіте.

Рессельман

Послухайте, товариші, від мене,
Що сам господь надхнув мені у душу!—
Ми тут усю громаду заступаєм
І важимось за наш увесь народ,
То й радити старим звичаєм будем,

Як роблено за тихого часу;
Коли б же що й було проти звичаю,
Дарується те нам, бо прикрий час.
Усюди бог, де право порядкує,—
Ми стоїмо тут під господнім небом!

Ш т а в ф а х е р

Ми зробим так, як звичай нам велить,—
Хоч ніч тепер, та світить наше право.

М е л ь х т а л ь

Хоч мало нас, та усього народу
Тут серце єсть, бо кращі тут зійшлись.

К. Г у н

Хоч наших книг старих немає з нами,
Та їх в серцях записано у нас.

Р е с с е л ь м а н

Так станемо ж усі ми зараз в коло,
Застромимо у землю два мечі.

М а в е р

Хай голова стає, а біля нього
З обох боків його товариші!

П е т е р м а н

Тут три зійшлись народи, то з якого ж
Ми голову собі оберемо?

М а е р

Хай Швіц про це змагається і Урі:
Поступиться в цій справі Унтервальден.

М е л ь х т а л ь

Поступимось! Бо ми підмоги тільки
Благаємо у наших дужих друзів.

Ш т а в ф а х е р

Хай Урі меч бере, бо корогва
Його ішла попереду в походах.

В. Ф і р с т

Ні, тільки Швіц цієї шани вартий:
Ми всі його пишаємося плем'ям.

Р е с с е л ь м а н

Я помирю цю славному суперечку:
Хай в раді Швіц, а в бої Урі старший.

В. Ф і р с т (подає Штавфахерові меча)
Візьміть його!

Ш т а в ф а х е р

Ні, є за мене й старші.

Г о ф

Літами тут найстарший Ульріх Шмід.

М а в е р

Поважна він людина, та кріпак:
Суддею він не може бути в Швіці.

Ш т а в ф а х е р

Та ж Редінг тут,—наш голова старий,—
Кого ж іще нам кращого шукати?

В. Ф і р с т

Хай буде він найстаршим і суддею!
Хто пристає на це, то руку вгору!
Всі підіймають угору правиці.

Р е д і н г (увіходить в середину)

Не можу я на книги класти руку,
То на зірки довічні присягаюсь,
Що не збочу ніколи я від правди.

(Перед ним застромлюють два мечі; круг нього стає коло,
Швіц стає посередині, праворуч Урі, ліворуч Унтерваль-
ден. Редінг стоїть зіпершись на меча).

Скажіть, чого ви, три народи з гір,
Над озеро, на цей безлюдний берег,
Посходились опівночі сюди?

Навіщо ми в нову спілку тут
Єднаємось під зоряним цим небом?

Ш т а в ф а х е р (увіходить в коло)

Ми не нову зав'язуємо спілку,
Але стару, що в предків ще була,
Бажаєм одновити. Знайте, браття!
Хоч ділять нас і гори і озера,
Хоч кожен сам справується народ,
Та рід у нас один і кров одна,
І край один, що ми прийшли із нього.

В і н к е л ь р і д

Так правда те, що чуємо в піснях
Що здалека ми всі сюди прийшли?
Скажіть же нам, що знаєте про те,
Щоб спілку нам нову зміцнить старою.

Ш т а в ф а х е р

Ось як про це старі оповідають:
На півночі великий жив народ.
Ставсь недорід, усюди дорожнеча.
В такій біді громада ухвалила,
Щоб кожен з них, за жеребком, десятий
Свій рідний край покинув. Так і сталось.
І з тугою жінки і чоловіки
Полком великим одійшли на південь,
Мечем крізь край німецький шлях пробили,
І підійшли до гір, лісами вкритих,
І не спинявся їх важкий похід,
Поки не став на дикій цій долині,
Де зараз Мутта луками тече.
Не було тут ніде людського сліду,
Лише на березі стояла хатка,
А в ній самотній перевізник жив.
Та озеро так страшно хвилювалось,
Що перевозу не було. Цей край
Оглянули вони і бачать тут

Багато лісу й гожої води,
І їм здалось, що знов вони знайшли
Свій рідний край,—і зважились зостатись...
Містечко Швіц вони побудували;
Але біди зазнали чималої,
Корчуючи той коренастий ліс.
А далі вже, як їм не вистачало
Землі на весь народ, вони пішли
До Чорної гори, а там і в Білий
Край,

Де схований за вічними льодами,
Жив інший нарід з мовами чужими.
Містечко Штанц в Кернвальді збудували,
В долині Рейс містечко Альторф; тільки ж,
Звідкіль прийшли, і рід свій пам'ятали:
З усіх чужих народів, що селились
Там серед них, всіх швіцьких одрізниш;
Їх кров і серце легко розпізнати!

(Подає праворуч і ліворуч руки).

М а в е р

Так серце в нас одне і кров одна!

Всі (подаючи один одному руки)

Один народ,—робити вкупі будем!

Ш т а в ф а х е р

Чуже ярмо народи інші носять,
Звитяжцеві скорилися вони.
Багато є таких і в нашім краї,
Що не своєю волею живуть
І рабство їх на діти переходить;
А ми, з дідів і прадідів швайцарці,
По всякий час ми волю берегли,
Своїх колін ні перед жодним князем
Негнули ми і самохіть, як вільні,
До цісарів під захисток пішли.

Р е с с е л ь м а н

Так, самохіть, у захист під державу
Пішли ми, й це написано стоїть
У грамоті, що дав нам цісар Фрідріх.

Ш т а в ф а х е р

Бо й найвільніший не живе без пана,
І старший хтось, найвищий судія
Повинен бути, щоб можна в суперечці
Дійти ладу. Того ж і наші предки
За землю цю, що здобули в пустині,
Вклонилися, щоб цісар—пан німецьких
Земель та римських,—взяв під захист їх.
І так, як інші вільні у державі,
Вони пообіцялись на війні
Йому допомагати, бо єдиний
Обов'язок у вільних: боронити
Державу ту, що їх обороня.

М е л ь х т а л ь

Що більш за це, то те уже неволя.

Ш т а в ф а х е р

Як кликано до зброї, то ставали
Під прапором державним воювати,
В Італію ходили, щоб йому
Корону імператорів здобути,—
А дома лад сами собі давали,
Як свій закон і звичай свій велів;
Цісарський суд—для справ, де смертна кара.
І графа цар на те настановив;
Але ж той граф, одначе, жив не в нас.
Траплялось душогубство—приїздив він
І під високим небом, просто й ясно,
Він присуд свій виказував по правді.
Чи єсть же тут якийсь неволі слід?
Коли хто знає щось не так,—хай скаже!

Г о ф

Ні, правда все, що ви сказали нам!
Ніколи ми неволі не терпіли.

Ш т а в ф а х е р

Ми й цісаря, як він за-для попів
Зламав був право, слухать не схотіли,
Бо як ченці з Ейнзідлену --ці гори,
Що вже здавен на них ми пасемо,
Забрати в нас хотіли, і абат
Привіз листа старого, де стояло,
Що землі ці, неначе безхазяйні,—
Немов би ми тут не жили,—йому
Даровано, то ми на те сказали:
„Цього листа ошукою здобуто!
Ніякий цар не може дарувати
Того, що наше! І коли ми права
Не знайдемо в державі, то й без неї
Обійдемося тут серед гір своїх“.
Сказали так батьки. А ми—невже
Нове гидке ярмо носити будем
І від раба чужого те терпіти,
Чого не смів робити з нами й цар?
Сами собі цю землю ми створили
І потом рук своїх; старі ліси,
Що перше в них жили ведмеді дикі,
Зробили ми оселями людськими;
Ми знищили гадюче кодрло люте,
Що в болотах, все труючи, жило;
Ми тумани, що налягали звіку
На всю оцю пустелю, розігнали;
Розбили скелі і стежки безпечні
Понад безоднями ми проробили,—
Став нашим край за довгі ті віки!
І сміє панський раб чужий прийти
І сміє нас кувати у кайдани,
Ганьбити нас у нашім власнім краї?!

Хіба нема порад на напасть цю?

(Великий рух між селянами).

Ні, єсть межа й тиранській самоволі!
Пригнічений, як права не знаходить,
А сили вже нема нести вагу,—
До неба він тоді вдається сміло,
І знайде там права свої довічні,—
Незрушені, незмінні, наче зорі!
І знов вертається той давній лад,
Що чоловік стає на чоловіка!
Коли ніщо вже допомогти не може,
Тоді оставсь останній спосіб: меч!
Добро своє найбільше боронити
Ми вміємо! Встаєм за рідний край,
Боронимо своїх жінок і діток!

Усі (б'ють по мечох)

Боронимо своїх жінок і діток!

Рессельман (входить у коло)

Перш, ніж узять меча, згадайте: можна
По доброму ще поладнать з царем:
Одне слівце скажіть, і ті тирани,
Що гноблять вас,—до вас леститись будуть.
Послухайтесь ви їх: покиньте ви
Імперію, під Австрію підіть!..

Мавер

Що каже піп? Щоб Австрії скоритись?

Бігель

Не слухайте!

Вінкельрід

Так радить тільки зрадник,
Країни ворог!

Редінг

Угамуйтесть, друзі!

С е в а

Під Австрію!.. Після ганьби такої!

Фон д. Флі

Невже до того змусять нас, чого
Ми не робили з ласки?

Маєр

Ні, рабами
Були б тоді і заробили б рабства!

Маєр

Позбавити того швайцарських прав,
Хто каже нам, щоб Австрії скоритись!
На тім стою я, голово, нехай
Це перший наш закон, тут даний, буде.

Мельхталь

Авжеж! Хто йти під Австрію порадить,
Од того відібрати право й честь,
Ніхто його хай не впуска і в хату!

Усі (підіймаючи вгору правиці)

Ми хочемо, щоб це було законом!

Редінг (заждавши трохи)

Вже сталося!

Рессельман

Тепер ви, друзі, вільні!

Звільнились саме через цей закон,
І Австрія вже силоміць не візьме
Того, що їй не дали ми добром.

Йост з Вайлеру

Вертаймося до справ!

Редінг

Брати! Чи всіх

Ми способів вже брались тихомірних?
А може цісар ще й не зна нічого

І не з його ми волі терпимо?
Ще цього способу узятись мусим—
До цісаря дійти, жалітись, перш,
Ніж ми меча добудем, бо насильство
І в справедливій справі є страшне.
І тільки там допомагає бог,
Де люди вже допомогти не можуть.

Ш т а в ф а х е р (до Конрада Гуна)
Тепер пора казати в а м. Кажіть!

К. Г у н

В цісарськiм палаці в Райнфельді був я,
Жалітись на намісника я їздив,
Возив листа про наші привілеї,
Що завсїгди царі нові стверджали.
Послів туди багато поз'їздилося
Із Швабії, із райнських берегів,—
І всі вони, здобувши привілеї,
Радіючи вернулися додому.
Мене ж, посла від вас, цісарська рада
З порожнім словом одіслала геть,
Сказавши: „Ніколи тепер цареві,—
Про вас колись удруге він згада!“
А як сумний покоями я йшов,
То герцога я Гансена в кутку
Заплаканим побачив—з ним були
Пани шляхетні—Варт і Тегерфельд.
Вони й мене покликали та й кажуть:
„Сами собі тепер допомагайте
І правди ви од цісаря не ждiть!
Бо й братову дитину він грабує
Та материзну в нього відбирає:
Уже дійшов до зросту герцог, міг би
В своїй землі порядкувати й сам,—
Од цісаря благав він свого краю,
А той вінок надів на нього й каже:
„Хай це буде оздобою юнацтва!“

М а в е р

Ви чули? Правди від царя не ждiть!
Сами собі тепер допомагайте!

Р е д і н г

Нема чого робити бiльш! Порадьмось,
Як справу нам до краю довести.

В. Ф і р с т (увiходить в коло)

Ми тiльки хочем скинути ярмо.
Старi права, що маем од батькiв,
Ми хочем зберегти, а не свавiльно
Нового домагатися собі:
Цареве й буде те, що є цареве,
Хто має пана,—служить хай йому.

М а є р

Од Австрiї посесiя у мене.

В. Ф і р с т

Так i платiть їй, що платити треба.

Й. В а й л е р

Я чинш даю панам iз Раперсвайлю.

В. Ф і р с т

Так i платiть, як i платили, їм.

Р е с с е л ь м а н

Манастиревi з Цюриху присягсь я.

В. Ф і р с т

Те, що йому належить, оддавайте.

Ш т а в ф а х е р

Посесiї мої усi державнi.

В. Ф і р с т

Що треба,—все робiть, але не бiльш!
Намiсникiв ми хочемо прогнати
З їх вiйськом i фортецi зруйнувати,

Але ж, як можна це,—без крові. Хай
Побачить цар, що нас усіх повстати
Примусила потреба неминуча.
Побачивши, що меж не переходим,
Він може й гнів з обачности вгамує.
Того народу і бояться більше,
Який з мечем в руці себе спинити може.

Р е д і н г

Але скажіть нам, як зробити це?
У ворога є зброя у руках,
То ж він і не поступиться без бою.

Ш т а в ф а х е р

Поступиться, як збройних нас побачить!
Ми вдарим несподівано на них.

М а є р

Сказати легко, та зробити важко!
Твердині дві в краю, вони дають
Їм захисток: коли б король із військсм
Сюди прийшов,—вони були б страшні.
Росберг та Сарнен мусимо здобути,
Перш, ніж блисне в цих трьох країнах меч.

Ш т а в ф а х е р

Не гайтеся, щоб ворог не довідавсь:
Багато знає вже про нашу справу.

М а є р

У нас нема тут зрадників ніде.

Р е с с е л ь м а н

Надмірний поспіх теж пошкодить може.

В. Ф і р с т

Загаємось, то в Альторфі дороблять
Тюрму й намісник нею захиститься.

Маєр

Про себе думаєте ви?

Петерман

А ви

Несправедливі!

Маєр (спалахнувши)

Ми несправедливі?!

І сміє так нам Урі докоряти?

Редінг

Ви ж присягались! Цитуйте!

Маєр

Звісно, треба

Мовчати нам, коли вже й Швіц за Урі!

Редінг

Я мушу вас в громаді докорити:
Ламаєте ви через палкість згоду!
Ми за одно усі тут стоїмо.

Вінкельрід

А що, якби пождати до Різдва?
Як звичай вимага, тоді ми в замок
Дарунки до намісника несем,—
Могли б тоді душ десять чи дванадцять
До замку зовсім вільно увійти,
Ножі свої сховавши у ціпках,—
Бо збройного до замку не пускають,—
А більший гурт хай жде в найближчій лісі.
Як забере ворота перший гурт,
Хай в сурму б'є, то ті з залози, з лісу
Їм на підмогу кинуться, і так
Тоді ми легко замок завоюєм.

Мельхталь

А в Росберг я добутись підіймаюсь.
Там дівчина до мене є прихильна:

Підваблю я її, щоб уночі
Мене впустила й з мурів мотузяну
Драбинку кинула мені, а я
Тоді вже й інших поведу з собою.

Р е д і н г

Чи волите усі ви подождати?

Більшість підіймають руки. Штавфахер лічить їх.

Ш т а в ф а х е р

Проти дванадцятьох бажають двадцять.

В. Ф і р с т

Як упадуть всі замки в слухний день,
Тоді вогнем з гори на гору гасло
Ми подамо і в головних містах
Всіх трьох країв ознаймемо негайно,
Щоб скрізь народ ставав до оборони.
А як намісники побачать зброю,—
Я певний, що не будуть боронитись
І раді будуть мирно геть піти.

Ш т а в ф а х е р

От, з Геслером важкенька тільки справа,
Бо верхівців страшних багато в нього,—
Без крові він не вийде звідціля,
А й вигнаний він буде нам страшний,—
То ж милувать його нам небезпечно.

Б а в м г а р т е н

Мене пошліть, де більше небезпеки!
Своє життя, що Тельль обрятував,
За рідний край оддам я залюбки,
За честь помщусь і серце втихомирю.

Р е д і н г

Час раду дасть. А ви терпляче ждіть!
На долю ми надіятися будем.

А гляньте лиш: тут радимось вночі,
А на найвищих горах зайнялася
Уже зоря. Розійдемося, щоб нас
Не захопив усіх тут білий день.

В. Ф і р с т

Не бійтесь, ніч іде з долин не швидко.

Всі несамохиті скидають брилі і, мовчки та тихо
скупчившись, дивляться на вранішню зорю.

Р е с с е л ь м а н

При світлі цім, що нас вітає перше,
Ніж тих людей, що глибоко під нами
По городах ще сплять,—заприсягнім
На це нове з'єднання наше—спілку.
Ми хочемо братерським бути народом,
Всі вкупі йти в пригоді і в біді!

(Усі проказують за ним, знявши три пальці вгору).

Ми хочемо, як предки, вільні бути,
Нам краща смерть, ніж у неволі жить!

(Проказують, як і перш).

На бога ми надіятися будем
І сили людської не боїмось!

Проказують, тоді обіймаються.

Ш т а в ф а х е р

Хай тихо йде тепер додому кожен,
До родичів, товаришів своїх.
Хай череди свої пастух зимує
І нишком нам єдна товаришів.
Що стерпіти ще поки доведеться,—
Стерпімо й те! З гнобителем рахунки
Нехай ростуть, аж поки прийде день,
Що ми гуртом за все йому одплатим,—
Тож кожен хай спиня свій правий гнів

І зберігає аж до всього помсту!
Бо той добро громадське пограбує,
Хто за свою наругу встане сам!

Тимчасом, як вони тихо розходяться на три боки, велично гремить оркестра; порожня сцена деякий час залишається відслоненою і видко, як сходить сонце, освічуючи снігові гори.

ТРЕТЯ ДІЯ

ПЕРША СЦЕНА

Подвір'я перед Теллевою хатою. Телль із сокирою в руках майструє. Гедвіга, його жінка, коло домашньої роботи, Вальтер та Вільгельм, два синки Теллеві, граються маленьким луком позад батьків, трохи далі.

Вальтер (співає)

Зі стрілою й луком,
Унизу, вгорі—
Ходе стрільчик блудом
Вранці на зорі.
Як у небі сокіл,
Що король пташкам,
Так на гірній скелі
Вільний стрільчик пан.
Що десь там, далеко,

Стрілка знайде вміть,
Все те здобич легка,
Що шуга й летить.

(Підбігає до батька).

Порвалась тятива! Полагодь тату!

Телль

Я?—ні! Стрілець путящий зладить сам!

Хлопці відходять.

Гедвіга

Зарано хлопці почали стріляти.

Телль

Хай змалку вчить, хто хоче бути стрільцем!

Гедвіга

Дай боже, щоб вони і не навчились.

Телль

Нехай усього вчаться. Хто в житті
Пробитись хоче,—хай готовий буде
До оборони, як до боротьби.

Гедвіга

Ох, так ніхто не матиме спокою
В своїй сім'ї!...

Телль

І я його не маю.

Не пастухом на світ я народивсь,—
Без відпочинку мушу я вганяти
Все за метою, що втіка від мене;
Тоді з життя задовольняюсь я,
Коли що-дня здобуду щось нове!

Гедвіга

А про мою турботу і байдуже,
Як я, ждучи тебе, журюсь, боюся!..
Бо страх бере і слухать, як почнуть

Розказувать, що робите ви там!
Як ти ідеш, я що-разу тремчу,
Що вже назад не вернешся ніколи!
Мов бачу я, як серед гір і криги
Зблукавшись, стрибаєш ти зо скелі
І падаєш... Чи дика десь коза
Тебе скида, з собою у безодню;
Або тебе лавина засипає.
Чи крига десь зрадлива під тобою
Вломилася,—і провалився ти,
Похований живцем в страшенну яму!..
Ах, не одна, а сто смертей усяких
Відважного стрільця у горах жде!
Яке страшне те діло нещасливе,
Що у безодню може затягти!

Т е л л ь

Хто б́ережний, пильнує стежки й спритний,
Той, звірившись на бога, легко дасть
Собі в б́іді усякій раду; гори
Для тих, що тут родились, не страшні.
(Доробив свою роботу, складає струмент).

Тепер воріт на довгий вік нам стане;
Сокира є, так теслі нам не треба. (Бере бриля).

Г е д в і г а

Куди ти йдеш?

Т е л л ь

Піду до батька в Альторф.

Г е д в і г а

Надумав щось уже страшне? Признайся!

Т е л л ь

Чого це так тобі здалося, жінко?

Г е д в і г а

Проти намісника кладеться щось:
Була у Рітлі рада, й ти в тій спілці.

Телль

Я там не був. Та тільки, як покличе
Мене мій рідний край, то я піду.

Гедвіга

Тебе пошлють туди, де небезпечність,—
Як і завжди, тобі найтяжче буде.

Телль

Хто може що, той те й робить повинен.

Гедвіга

Бавмгартена під бурю перевіз
За озеро! Це справді було чудо,
Що не втонули!—Ти ж і не подумав
За жінку й діток.

Телль

Думав я й про вас,
Тому й обрятував я дітям батька.

Гедвіга

В таку грозу пливти! Та це ж не віра.
У бога, ні—це спокушати бога!

Телль

Хто довго думає, той мало зробить.

Гедвіга

Ти добрий, всім ладен допомогти,
Тобі ж ніхто в пригоді не pomoже.

Телль

Дай господи, щоб не було пригод!
(Бере лука та стріли).

Гедвіга

Навіщо лук береш? Хай буде дома!

Телль

Без лука я в дорозі, як без рук.
(Хлопці підбігають).

Вальтер

Куди ти йдеш, татусю?

Телль

В Альторф, синку,
До дідуся. Зо мною хочеш?

Вальтер

Хочу!

Гедвіга

У Альторфі намісник,—не ходи!

Телль

Сьогодні він поїде відтіля.

Гедвіга

То перше хай поїде! Не нагадуй
Йому про себе: він на нас лихий.

Телль

Що він лихий, то те нам не пошкодить:
Роблю по правді й не боюсь нікого.

Гедвіга

Він саме і ненавидить таких.

Телль

Та причепитись ніяк. А мене
Не займе він, гадаю.

Гедвіга

Так? Ти знаєш?

Телль

Оце колись у Шехенській долині
Я полював. Безлюдне місце. Йду

Вузькою стежинкою по скелі,—
На ній ніяк не можна розминутись,
Бо надо мною круча-стромина,
Внизу ж нуртує той жахливий Шехен...

(Хлопці з обох боків туляться до батька і слухають дуже зацікавлено).

Коли це йде намісник проти мене...
Як палець сам... і я... Ми тільки вдвох,
А біля нас—безодня під ногами...
Як пан побачив того, що недавно
Його він за дрібничку покарав,
Побачив, що я йду при добрій зброї,
Він зблід, йому коліна затремтіли,—
Ось-ось уже зо скелі упаде!..
Аж жаль його зробилось. Підійшов я,—
„Це ж, пане, я!“—кажу йому покійно,
Та він не міг сказати ні слова, тільки
Махнув мені, щоб я собі ішов...
І я пішов і слуг йому прислав.

Г е д в і г а

Так він тремтів перед тобою? Лихо!
Він не простить тобі, що ти це бачив!

Т е л л ь

Я обмину, та й він шукать не буде.

Г е д в і г а

Не йди сьогодні! Краще йди стріляти.

Т е л л ь

Та ну! Чого?

Г е д в і г а

Так, страшно щось... зостанься!

Т е л л ь

Як можна без причин боятись так?

Гедвіга

Тому що без причин! Зостанься, Теллю!

Телль

Я мушу йти, голубко, обіцяв.

Гедвіга

Ну, йди, як мусиш, та зостав хоч хлопця!

Вальтер

Ні, мамочко, я з таточком піду!

Гедвіга

Так, Вельті, ти покинуть хочеш маму?

Вальтер

Зате тобі гостинця принесу

Від дідуся. (Іде з батьком)

Вільгельм

А я з тобою, мамо.

Гедвіга (обіймає його)

Так, любий мій! ще ти мені зостався!

(Йде до воріт і довго дивиться за тими, що пішли).

ДРУГА СЦЕНА

Дика місцина серед лісу. Струмки падають зо скель. Берта у мисливському вбранні, слідом за нею Руденц.

Берта

За мною йде. Нарешті, все скажу.

Руденц (підходить швидко).

Нарешті, вас саму я бачу, панно.

З усіх боків замкнули нас безодні,—

В пустині цій я свідків не боюсь

І тут здійму тяжку мовчанку з серця.

Берта

Ви певні: тут нема мисливців близько?

Руденц

Вони всі там. Тепер або ніколи!

Хвилина кожна дорога мені:

Бажаю знати долю я свою,

Хоч мали б ми і розійтись навіки!

О, не робіть ласкавий погляд свій

Таким хмурним!.. Та хто ж це я, що

зваживсь

До вас піднять свої бажання смілі?

Іще нічим не вславив я себе,

Не смію стать я поруч з тим лицарством,

Що в славі й блиску вам паде до ніг...

У мене тільки серце, щире й вірне.

Берта (суворо та поважно)

І сміє той, хто зрадив найсвятіше,

Мені казати про вірність, про кохання?

(Руденц одступається назад).

Раб Австрії, що ворогам продавсь,

Гнобителям чужим свого народу?

Руденц

І цей докір од вас я мушу чути?

Кого ж шукав я тут, коли не вас?

Берта

Мене шукать між зрадників прийшли ви?

Я краще б за тирана вже самого,

За Геслера пішла, аніж за вас,

Що рідний край, Швайцарію, забув

І сам прийшов тиранові служити!

Руденц

О, боже мій! що чую!..

Берта

Що ж є краще

І серцеві дорожче, як свої?
Для чесноі душі що є любіше,
Як боронить невинних, за права
Пригноблених стояти в обороні?
Моя душа болить за ваш народ,
Страждаю з ним, бо я його люблю:
Покірний він, але ж який він дужий!
І в мене серце хилиться до нього,
Його що-день я все шаную більш,
А ви, кого природа і повинність
Дали йому природнім оборонцем—
Ви кинули його і перейшли
До ворога, кайдани куєте
На рідний край! Я ж силую себе,
Щоб не почать ненавидіти вас.

Руденц

Чи ж я не хтів добра свого народу,
Спокою під берлом австрійським дужим?

Берта

Неволю готували ви йому
І хочете прогнати волю звідти,
Де досі був іще притулок їй!
Своє добро народ ваш краще знає,
Маною ви не здурите його!
Це ворог вас піймав на свій аркан!

Руденц

О, Берто! як гордуєте ви мною!

Берта

Коли б могла, то це було б і легше:
Та бачити погорди вартим того,
Кого могла б кохати...

Руденц

Берто! Берто!

Ви рай мені показуєте й знов
Штовхаєте в безодню стрімголов!

Берта

Ні, ще не все шляхетне вмерло в вас,
А тільки спить,—його збудить я хочу!
Ви силоміць хотіли прирожденне
Добро в собі убити, та сильніше
Воно від вас,—і добрий і шляхетний
Ви все ж усупереч собі самому!

Руденц

Ви вірите мені? О, Берто, всім
Зробитись я з коханням вашим зможу!

Берта

Ви будьте тим, чим бути ви повинні,
І станьте там, де мусите стоять!
За свій народ, за рідний край свій стійте
І за права борітеся святі!

Руденц

Та як же ж вас тоді візьму за себе,
Як сам я проти цісаря піду?
Бо ваші родичі могутні зможуть,
Кому схотять, тому й оддати вас.

Берта

В Швайцарії усі мої маєтки;
Швайцарці вільні—вільна буду й я.

Руденц

О, Берто! що вказали ви мені!

Берта

Від Австрії мене не сподівайтесь:
На спадщину мою чатують там,

Щоб до своїх маєтків прилучити;
Погрожує й мені та сама паша,
Що вашу волю хоче проковтнуть.
О, друже мій! мене на нагороду
Там оддадуть улюбленцю якому,—
В цісарський двір ось заберуть мене:
Там, де брехня і каверзи панують,
Там ждуть мене у нелюба кайдани,
А визволить хіба кохання ваше.

Руденц

Ви б згодились, щоб жити тут? мені
Дружиною в моєму краї бути?
О, Берто! всі мої ті поривання
До кого ж і були, як не до вас?
Шукавши слави, тільки вас шукав я,
За славою мене кохання гнало.
Як, зрікшися пишноти світової,
Зостанетесь у тихих цих долинах,
Тоді знайшов я те, чого шукав!
Хай течія бурхлива світу б'ється
До берегів оцих безпечних гір,—
Не маю я ніякого бажання
Знов кинутись у життьові простори!
Хай скелі ці обступлять муром нас
І замкнуть тут, у тихій цій долині,—
Нам небеса сіятимуть ясні!

Берта

Тепер ти той, яким тебе у мріях
Я бачила,—не помилилась я!

Руденц

Ізгинь, маро, що так мене дурила!
Я щастя знайду тут у ріднім краї,
Де весело викохувався хлопцем,
Де навкруги все любе й дороге,
Де всі гаї, струмки мені живі!

Ти хочеш бути моєю в ріднім краї?
О, завсігди його я так любив,—
Без нього я б у щасті не прожив!

Берта

Коли не тут, то де ж є той куточок
Невинности, щасливий, любий край,
Що в ньому ще цвіте колишня вірність,
Куди іще лукавство не дійшло?
Тут задрість нам не скаламутить щастя,
Безхмарними минатимуть нам дні.
Ось бачу вже тебе у славі й силі,—
Між вільними і рівними ти перший,
Шансваний так щиро від усіх,
Немов король велично порядкуєш.

Руденц

І бачу я тебе, з жінок найкращу,
Як, сяючи у чарівній красі,
Ти ясний рай в моїй господі твориш
І, мов весна, що квіти розсипа,
Ти любістю життя мені квітчаєш
І все живиш і щастям повиваєш.

Берта

О, як мені було не сумувати,
Коли ти сам, мій друже дорогий,
Як сам ти нищив що-найвище щастя!
І що було б зо мною, якби я
За лицаря, гнобителя якогось,
Йти мусила в його похмурий замок?!.
А тут нема тих замків, і мене
Ніякий мур не ділить од народу,
Якому б я нести хотіла щастя.

Руденц

Та що робить? Як розв'язати сіть,
Що сам, дурний, на себе я накинув?

Берта

Порви її ти мужньою рукою
І, хоч би що,—з своїм народом стань,
Бо там для тебе прирощенне місце!
(Чути здалека сурми мисливців).

Мисливці йдуть... Бувай здоров!.. Борись
За рідний край і вибореш кохання!
У нас один є ворог і одна
Усіх нас визволить з кормиги воля.
(Розходяться).

ТРЕТЯ СЦЕНА

Лука в Альторфі. Спереду дерева, позаду—брить на дрючку. Сцена кінчається горою з віковичним лісом, а над нею підіймається кряж снігових гір. Фрісгард та Ляйтгольд на варті.

Фрісгард

Вартуємо даремно, бо ніхто
Не хоче йти брилеві поклонитись.
Мов ярмарок тут перше був, тепер,
Відколи начепили на дрючка
Опудало, обезлюдів майдан.

Ляйтгольд

Все йдуть якісь нещасні гольтіпаки,
Скидаючи обірвані шапки,
А чоловік статечний волить гака
Зробить, щоб тільки обійти це місце,
Ніж кланятись порожньому брилеві.

Фрісгард

Через луку цю треба йти було
Їм з ратушу опівдні. Ну, я думав,
Що вже тоді вполюю, певне, звіря,
Бо вже б ніхто не поклонивсь брилеві,—
Коли це піп їх Рессельман іде
Од хворого з причастям і стає

Перед дрючком, а титар дзвонить в дзвоник,
Навколішки всі впали,—з ними й я,—
І святощам вклонились, не брилеві.

Ляйтгольд

Мені це так, товаришу, здається:
Ми стоїмо мов на наругу тут.
Салдатові це ж сором берегти
Порожній бриль! Сміятись кожен буде!
Порожньому брилеві кланяйтесь! Дійсно,
Дурний наказ, я думаю.

Фрісгарт

Чому ж

Порожньому брилеві не вклонитись?
Вклоняєшся ж порожній голові?

Гільдегарда, Мехтільда та Ельсбета прихо-
дять з дітьми і стають круг дрючка.

Ляйтгольд

Ну, вже і ти—підлесливе ледащо!
Покривдити людину зараз радий.
Хто хоче, хай проходить повз бриля,
А я заплющусь і не гляну навіть.

Мехтільда

Бач, хлопчаки, ото висить намісник!
Шануйтеся ви!

Ельсбета

Дай боже, щоб од нас
Він геть пішов, а тільки бриль зостався,—
Від нього тут не стало б гірше жити.

Фрісгарт (прогонить їх)

А к бісу йдіть, ви, прокляті баби!
Вам діло тут? Чоловіків пришліть,
Як їм кортить не слухатись наказу!

Жінки йдуть.

Телль іде з луком, ведучи сина за руку; не помічаючи
бриля, вони проходять повз нього.

Вальтер (показує на гори)
Чи правда, тату, що на горах тих
Є дерева такі,—як їх рубати,
То піде кров?

Телль

А хто тобі казав?

Вальтер

Пастух казав. Закляті дерева,—
Говорить він,—хто шкоду зробить їм,
То виросте з труни рука у нього.

Телль

Закляті там дерева—правда це:
Чи бачиш он—ті крижані верхи,
Що високо вганяються у небо?

Вальтер

То глетчери, що уночі гримлять
Та кидають сюди до нас лавини.

Телль

Ото ж вони лавинами цей Альторф
Засипали б давно, якби той ліс
Їх не спиняв, та не стояв на варті.

Вальтер (трохи подумавши)

А є краї, де гір немає, тату?

Телль

Якщо зійти із наших гір і далі
Усе іти, куди течуть потоки,
То прийдеш ти в долини широчезні,
Де вже не з гір розбурхані струмки,
А тихії річки течуть спокійно.
Там видно всюди просторінь небес,
Там на ланах широких хліб росте
І ніби сад цвіте уся країна.

Вальтер

Чому ж і ми не зійдем, тату, швидче
В той гарний край, замість, щоб тут боятись
Та мучитись?

Телль

Мов небо гарний край той,
Багатий він, але врожай в тім краї
Беруть собі не ті, що засівають.

Вальтер

Хіба ж вони не так, як ти, живуть
На власнім ґрунті вільно?

Телль

Всі поля

Там королю й біскупові належать.

Вальтер

Так вільно їм у лісі звіря вбити?

Телль

І ліс, і звір—це панське там усе.

Вальтер

Так вільно їм ловити рибу в річці?

Телль

Річки, моря і сіль—це королівське.

Вальтер

Хто ж той король, що всім такий страшний?

Телль

Це той, що їх обороня й годує.

Вальтер

Хіба сами не вміють боронитись?

Телль

Не вірить там сусідові сусід.

Вальтер

Ні, в тій землі широкій тісно, тату,—
Вже краще тут, де глетчери на горах.

Телль

Так, синочку, хай краще гори й криги
За спиною стоять, ніж люди злі.

(Хочуть пройти).

Вальтер

Глянь, тату, бриль висить он на дрючку.

Телль

А що нам бриль? Ходім! (Хоче йти, але Фрісгард
перегороджує йому дорогу списом).

Фрісгард

Спиніться! Стійте!

Вам королівським іменем велю!

Телль (хапається за списа)

Чого тобі? Навіщо зупиняєш?

Фрісгард

Бо ти зламав наказа,—йди за нами!

Ляйтгольд

Не поклонився ти цьому брилеві.

Телль

Пустя бо, брате!

Фрісгард

Ні, в тюрму! в тюрму!

Вальтер

Як? батька у тюрму? Рятуйте люди!

(Гукає за сцену).

Сюди! сюди! рятуйте, добрі люди!

Це гвалт! Вони в тюрму його ведуть!

Рессельман, піп та Петерман, дяк, прибігають
з трьома іншими людьми.

Петерман

Що тут?

Рессельман

Завіщо тягнеш чоловіка?

Фрісгард

Бо зрадник він, він ворог королеві!

Телль (хапає його добре)

Як, зрадник я?

Рессельман

Ти, друже, помилився:

Це—Телль, господар чесний і поважний!

Вальтер (побачив В. Фірста і поспішає йому на-
зустріч)

Дідусечку, рятуй, бо кривдять батька!

Фрісгард

Ану, в тюрму!

В. Фірст (прибігаючи)

Стривай!.. Ручусь за нього!..

Ой, боже мій, та що це сталося, Теллю?

Мельхталь та Штавфахер приходять.

Фрісгард

Наказ високий, що намісник дав,
Він нехтує і слухатись не хоче!

Штавфахер

Це Телль зробив?

Мельхталь

Та це ти брешеш, блазню!

Ляйтгольд

Цьому брилеві він не поклонивсь...

В. Фірст

І то за це в тюрму його? Е, брате!
Ручуся я, а він хай вільно йде!

Фрісгард

Ручися сам за себе! Ми тут робим
Що звелено. Бери його, ходім!

Мельхталь (до людей)

Ні, це вже гвалт! Чи будемо ж терпіти,
Щоб навіч нам його узято тут?

Петерман

Ми дужчі тут. Не подаваймось, браття!
Підмогу нам товариші дадуть.

Фрісгард

Хто сміє тут намісника не слухать?

Три селянини (прибігають)

Поможемо!... Що сталось?.. Бийте їх!..

Гільдергарда, Мехтільда та Ельсбета
вертаються.

Телль

Поможу сам собі. Йдіть, добрі люди!
Якби хотів я силою відбитись,
Я б не злякавсь того, що в них списи.

Мельхталь (до Фрісгарда)

Посмій його ти з-межи нас узяти!

В. Фірст та Штавфахер

Облиште ви! Мовчіть!

Фрісгард (кричить)

Повстання! Бунт!

Чути мисливські сурми.

Жінки

Це над'їздить намісник.

Фрісгард (кричить дужче)

Бунт! повстання!

Шта в ф а х е р

А луснув би ти з крику, падло!

Р е с с е л ь м а н т а М е л ь х т а л ь

Цить!

Ф р і с г а р д (кричить ще дужче)

Гей, допомоги дайте вартовим!

В. Ф і р с т

Намісник он: біда нам! Буде лихо!

Г е с л е р верхи, з соколом на руці, Р у д о л ь ф Г а р р а с,
Б е р т а та Р у д е н ц, за ними багато узброєних слуг,
що оточують колом зі списів усю сцену.

Г а р р а с

Гей, розступись! Намісникові місце!

Г е с л е р

Геть розженіть! Чого тут збігсь народ?
Хто помогти гукав? (Усі мовчать). Я хочу знати!
(До Фрісгарда).

Сюди! Ти хто? Завіщо взяв його?

Ф р і с г а р д

Я—твій салдат, мій наясніший пане,
І тут стояв коло бриля на варті,
Цього ж піймав я на гарячій вчинку:
Він не схотів ушанувать бриля,
Як звелено. Його почав я брати,
Дак ось народ узяти не дає...

Г е с л е р (помовчавши)

То так ти цісаря зневажив, Теллю,
Та і мене, що замість його тут?
Не вшанував того бриля, що я
Тут почепив, щоб дізнавать покірних?
Тут виявив ти замір свій лихий...

Телль

Простіть мене, ласкавий пане! Я
Не зневажав, —це просто необачність,
Я це зробив не вмисне, —присягаюсь!
Простіть мене, —цього вже більш не буде!

Геслер (трохи помовчавши)

Ти є мистець стріляти з лука, Теллю:
Розказують, з найкращих ти стрільців?

Вальтер

Це правда, пане: яблуко стрілою
На сто ступнів збиває з гілки батько!

Геслер

Оце твій син?

Телль

Так, мій, ласкавий пане!

Геслер

Ще діти є?

Телль

Їх двійко в мене, пане!

Геслер

Якого ж ти найбільше любиш з них?

Телль

Мені вони обидва рівні, пане!

Геслер

Ну, Теллю, ти на сто ступнів із гілки
Збиваєш яблуко, тож мусиш нам
Це показати! Ну, візьми лишь лука...
А, вже в руках... і яблуко нам збий
Ти з голови у сина! Тільки добре
Ти націляй, щоб збив за першим разом,
А то й твоя пропаде голова!

Усі жахаються.

Телль

Як, пане, ви... нелюдського такого
Ви хочете?—у сина з голови?..
Ні, ні, ласкавий пане, не дочув я!
Ні, ви не можете,—хай бог боронить!
Од батька вимагать цього насправді.

Геслер

Так, хочу я і вимагаю: ти
Збий яблуко у сина з голови!

Телль

У голову стрілять дитині рідній
Повинен я? Ні, краще хай умру!

Геслер

Стріляй, чи смерть—тобі удвох із сином!

Телль

Я убивать свою дитину мушу?
У вас дітей немає, пане, ви
Не знаєте, що діється у серці
У батьковім!..

Геслер

Який зробивсь обачний!
А кажуть, ти кохаєшся у мріях,
Усе не так, як інші люди, робиш
І любиш ти чудне все: то ж тому
Я й вигадав тобі цю дивну штуку...
Де інший хтось ще може б завагався,
Там кинешся наосліп ти на все.

Берта

О, не жартуйте, пане, з бідним людом!
Дивіть, які вони бліді, тремтять:
До жартів з ваших уст вони не звикли!

Геслер

Хто вам сказав, що я жартую?

(Зриває яблуко з гілки, що над ним звисає).

Ось

І яблуко! Розсуньтесь, дайте місце!
Вісімдесят ступнів тобі даю—
Ні більш, ні менш! Хвалився ти, що влучиш
На сто ступнів,—ну і влучай тепер!
Ти, стрільчику!.. та бережись хибити!

Гаррас

То це—не жарт! Мій боже!.. Хлопче, швидче
Навколішки і про життя благай!

В. Фірс т (набік до Мельхталя, що ледве може втри-
матися від обурення)

Благаю вас, мовчіть-бо, угамуйтеся!

Берта (до намісника)

Вже годі, пане! Це ж нелюдська річ—
Так гратися із батьковим страхом!
Коли б цей бідний чоловік за ту
Малу провину заробив і смерти,
То вже ту смерть він десять раз відчув!
Додому ви його пустіть без кривди,
Він зна вже вас: годину цю не тільки
Він сам,—його онуки не забудуть!

Геслер

Розсуньтєся! Мерщій! Чого ж баришся?
Я б міг тебе за це на смерть скарати,
А я тобі ласкаво віддаю
Твоє життя до рук твоїх мистецьких:
Не може той на присуд нарікати,
Кому до рук оддав його я долю!
Ти поглядом своїм хвалився влучним:
А ну лиш, нам його ти покажи!
Достойна ціль, велика нагорода!

У дощечку усяке легко влучить,
А в мене той—мистець, хто завсігди
Своє мистецтво виявити зможе,
Хто пан руці і серцеві своїм!

В. Ф і р с т (падає перед ним навколішки)
Ясновельможний пане! Вашу зверхність
Шануємо! Зробіть же ласку нам!
Я пів того оддам, що маю—все
Віддам, але ж помилуйте ви батька!

В а л ь т е р

Не кланяйся, дідусю, перед злим!
Де стать мені? Скажіть! Я не боюсь!
Влучає ж батько у летючу птицю,—
То синові у серце він не стрельне!

Ш т а в ф а х е р

Чи вам не жаль цієї дитини, пане?

Р е с с е л ь м а н

Подумайте, що є на небі бог,
Що перед ним вам одвічати треба!

Г е с л е р (показує на хлопця)

Ну, прив'яжіть його отам до липи!

В а л ь т е р

Мене в'язать? Ні, цього я не хочу!
Стоятиму я тихо, не дихну,
А звязаний не можу бути я:
Як звяжете, то я пручатись буду!

Г а р р а с

Хоч очі дай тобі зав'яжем, хлопче!

В а л ь т е р

Навіщо очі? Думаєте, може,
Що я боюсь од батька з рук стріли?
Я ждатиму їй—не кліпну й оком!

Йди ж, тату, докажи, що ти—стрілець!
Не вірить він і погубить нас хоче,—
Ти—лютому на злість—стріляй і влуч!

(Він іде до липи, йому кладуть на голову яблуко).

Мельхталь (до селян)

Невже ж ми всі попустимо, щоб сталось
Злочинство тут? Навіщо ж присягались?

Штавфахер

Та що ж ти зробиш їм? Ми тут без зброї
А навкруги он—цілий гай списів.

Мельхталь

О, краще б нам тоді було робити!
Гріх буде тим, що радили нам ждати!

Геслер (до Телля)

До діла! Ну! Носити дурно зброю—
То небезпечна справа, бо стріла
Вертається, буває, й на стрільця...
Якщо мужик бере собі це право,—
Ображує намісника він тим,
Бо тільки пан носити зброю може!
Вам хочеться стрілу і лук носити,—
Нехай, а я даю вам ось мету!

Телль (натягає лука й накладає стрілу)

Розсуньтесь! Місця!

Штавфахер

Теллю... що ви?.. ні!
Не важтеся! Тремтять вам руки й ноги.

Телль (випускає лука).

Світ міниться в очах мені...

Жінки

Ой, боже!

Т е л л ь (до намісника)
Дозвольте не стріляти! Ось вам серце!
(Одкриває груди).
Хай ваші верхівці мене проколять!

Г е с л е р
Я не життя твого,—стріляння хочу!
Аджеж нічого не боїшся ти,
Стерном керуєш гарно, як і луком,
Та й бурі не боїшся для рятунку!
Рятуй тепер себе, як всіх рятуєш!

Телль страшно бореться сам із собою; руки йому тремтять; очі несамовито повертаються то на намісника, то до неба. Раптом хапає він із сагайдака ще стрілу і ховає її за пазуху. Намісник помічає все, що він робить.

В а л ь т е р (під липою)
Стріляй же, тату! Не боюсь!

Т е л л ь (зважується і кладе на тятіву стрілу)
Я мушу!

Р у д е н ц (що досі ввесь час ледве спиняв своє обурення, виходить наперед).

Ні, годі вже вам, пане! Годі вже,
Наміснику! Це ж була тільки спроба:
Вона вже досягла свого, надмірна ж
Суворість до мети не досягає,—
Як натягти занадто, лусне лук...

Г е с л е р
А ви мовчіть, аж поки вас покличуть!

Р у д е н ц
Ні, хочу я і мушу говорити!
Цісарська честь—для мене річ свята,
Але уряд такий, зненависть будить,
І певен я: не хоче цісар цього!
Жорстокости такої мій народ
Не заробив! Нема на те в вас права...

Геслер

Ви смієте?!

Руденц

Я досі не казав
Про ваші всі знущання ані слова...
Хоч бачив я, заплющував я очі,
Хоч, мучившись, обурювалось серце,—
У грудях я пригнічував його.
Та далі ще мовчать, це значить—зрадить
І рідний край і цісаря в той час!

Берта (кидається проміж ним та намісником)
Ви розлютуєте його ще більше!

Руденц

Покинув я народ свій і рідню,
Усі звязки природні розірвав я,
Пристав до вас, гадаючи, що краще,
Коли цісарську владу я зміцню...
Та вже з очей полуда впала,—з жахом
Я бачу, що ведуть мене в безодню...
Ви обдурили вільний розум мій
І чесне серце! З наміром найкращим
Я свій народ хотів занапастить...

Геслер

Як смієш ти так панові казати?

Руденц

Мій пан—це цісар, а не ви! Я вільний
Такий, як ви, і в справі лицарській
Як рівний можу стати й проти вас!
Та будь ви тут не в ім'я цісаря,
Що я його і тут ось поважаю,
Де ганьблять так його,—я б вас покликав
На бій, щоб ви до відповіді стали!
Своїм їздцям ви тільки дайте знак:

Не безборонний я стою, як ті— (Показує на народ)

У мене меч в руці, і хто б насміливсь...

Ш т а в ф а х е р (скрикує)

Упало яблуко!

В той час, як усі повернулись до Руденца та до намісника, а Берта кинулась між них, Телль вистрілив.

Р е с с е л ь м а н

Хлоп'я живе!

Б а г а т о г о л о с і в

Поцілив яблуко!

В. Фірст хитається й ось-ось упаде; Берта підтримує його.

Г е с л е р (здивувавшись)

Невже стріляв?

Він зважився? Ні, це якийсь шалений!

Б е р т а

Хлоп'я живе,—ви заспокойтесь, діду!

В а л ь т е р (прибігає з яблуком)

Ось яблуко! Адже я, тату, знав,
Що сина ти стрілою не вразиш!

Телль стоїть нахилившись вперед, мов би слідом за стрілою; лук падає йому з рук, а як він бачить, що син біжить, він поспішає йому назустріч з розкритими обіймами, підіймає його і щиро пригортає до свого серця; так він, знесилівши, спускається додолу. Всі стоять, зрушені.

Б е р т а

О, добрий боже!

В. Ф і р с т (до батька та до сина)

Діти! Мої діти!

Ш т а в ф а х е р

Хвалити бога!

Ляйтгольд

Ну та й стріл! Про нього
Повік-віків оповідати будуть.

Гаррас

Розказувать тепер про Телля будуть
Аж поки тут стоятимуть ці гори!

(Подає намісникові яблуко).

Геслер

Їй-бо, пробито наскрізь! Ну, це був
Мистецький стріл: я мушу похвалити!

Рессельман

Так, добрий стріл, та горе тій людині,
Що вимогла його, забувши бога!

Штавфахер

Отямтесь, Теллю! Встаньте! Врятувались
І можете вже вільно йти додому!

Рессельман

Ходім і матері вернім синка!

Хочуть іти.

Геслер

А слухай, Телль!

Телль (вертається)

Що, пане, звелите?

Геслер

Ти ще одну стрілу сховав, я бачив...
Навіщо це?

Телль (збентежений)

Стрілецький звичай, пане!

Геслер

Ця відповідь мене не вдовольняє!
Ти інше щось робити замірявсь...

Ну, сміливо скажи всю правду, Телю,
Хоч що було б, зостанешся живий!
Навіщо та стріла?

Телль

Ну добре, пане!
Коли життя вбезпечене мені,
То розкажу по правді щиро все!
(Виймає з-за пазухи стрілу і дивиться страшним поглядом на намісника).

Я вистрелив би стрілою цею в а с,
Якби свою дитину я убив!
І певний я, що не схибив би вдруге!

Геслер

Гаразд! Тобі ручивсь я за життя,
Я слово дав шляхетне і додержу!
Але ж твої злі наміри вже знаю,
То ж хочу я туди тебе завдати,
Де не побачиш місяця та сонця.
Щоб я від стріл твоїх безпечний був...
Візьміть його! Зв'яжіть, вояки!
Телля зв'язують.

Штавфахер

Як?
Чи можна ж так робити, пане, з тим,
Кого рука господня боронила?

Геслер

Побачимо, чи вруге оборонить!
На корабель його! На мій! Я сам
Його у Кіснахт зараз повезу.

Рессельман

Ні ви, ні цісар цього не посміє,
Бо це лама всі наші привілеї!

Геслер

А де вони? Чи цісар їх ствердив?
Він не ствердив їх, ні, бо ласку цю
Слухняністю лише здобути можна!
Бунтівники ви всі проти царя,
Всі хочете повстати, збунтуватись!
Я знаю вас—думки всі ваші знаю!
Я цього взяв отут із-поміж вас,
Але ж ви всі тут винні, як і він!
Хто розумніший,—вчись мовчати і слухати!
Він їде; Берта, Руденц, Гаррас та вояки за ним;
Фрісгард та Ляйтгольд зостаються.

В. Фірст

Пропало все! Намірівсь він мене
І весь мій рід занапастить!

Штавахер (до Телля)

О, нащо
Скаженого було вам дратувати?

Телль

Хто б видержав, того зазнавши болю!

Штавахер

Пропало все тепер, усе! Із вами
Заковано в кайдани й нас усіх...

Селяни (товпляться круг Телля)

Надія наша вся пропала з вами!

Ляйтгольд (підходить до Телля)

Хоч жаль мені, так що ж: я мушу, Теллю!..

Телль

Прощайте!

В а л ь т е р (припадає до нього в безнадійній муці)

Тату, тату! Любий тату!

Т е л л ь (здіймає руки до неба)

Твій батько там тепер! Його ти клич!

Ш т а в ф а х е р

А що сказати дружині вашій, Теллю?

Т е л л ь (пригортаючи щиро до грудей сина)

Хлоп'я живе, мені ж господь допоможе!

Швидко виривається од них і йде з вартовими.

ЧЕТВЕРТА ДІЯ

СЦЕНА ПЕРША

Східній берег над озером Чотирьох Кантонів. Ззаду—дивовижні з погляду стрімкі скелі. Озеро хвилює, шумить і реве; часом блискавка та грім.

Кунц із Герзав, рибалка та хлопець рибалчин.

Кунц

Я бачив сам,—мені поймайте віри—
Все сталось так, як я вам розповів!

Рибалка

Одвезено в тюрму до Кіснахт Телля...
Найкращого у нас... Найдужчу руку,
Що нам в борні за волю послужила б!..

Кунц

Намісник сам везе його водою,—
Вони збирались саме виїжджати,

Як впливав я з Флілену, та буря,
Що насува тепер,—вона й мене
Примусила прибитися сюди,—
То, може, й їх не пустить у дорогу.

Рибалка

В кайданах Телль, в намісника в руках!
О, певно так його він заховає,
Що вже він не побачить світу-сонця,
Бо помсти він правдивої боїться
За те, що так людину вільну скривдив...

Кунц

Розказують, що наче й Аттінггавзен
Уже вмира, старий наш ландаман.

Рибалка

Остання вже надія наша гине!
Ще тільки він один такий і був,
Що за права народні заступався.

Кунц

А буря все лютіша... Прощавайте!
В селі притулок знайду десь,—сьогодні
І думати покинь, щоб їхать далі...

(Виходить).

Рибалка

В неволі Телль, вмирає вже барон!
Насильництво, твоя тепер тут воля!
Соромитись покинь! Німує правда,
Погасли очі пильні, та й рука,
Що рятувать нас мала,—у кайданах...

Хлопець

Вже гряд іде. Ходімо швидче в хату:
Надворі тут стояти негаразд!

Рибалка

Казися, вітре! Блискавко, палай!
Розбийтесь, хмари! І небесні ріки
Пролийтеся і край цей потопіть,
У зародку незроджених убийте
І будьте тут панами, сили дикі!
Старі вовки й ведмеді, йдіть в оцю
Пустелю,—вам тепер вона належить,
Бо хто ж захоче жити тут без волі?

Хлопець

Чи чуєте, безодня як реве
І крутить вир?.. Так не було ніколи.

Рибалка

У голову стрілять дитині рідній!..
Цього ніхто ще не велів батькам!
То як же проти цього всій природі
Не бунтуватись?! Я б не здивувався,
Коли б ці скелі в озеро лягли,
Коли б і гострі башти крижані,
Які, відколи світ, не розтавали,
З верхів своїх водою полились,
Коли б розпались гори, а провалля
Засипались, коли б новий потоп
Усе живе на світі проковтнув!

Чути дзвін.

Хлопець

Чи чуєте?.. Там дзвонять на горі:
Мабуть, з човном нещастя, і цей дзвін
Молитися скликає про рятунок.

(Злазить на скелю).

Рибалка

Біда тому човнові, що його
В оцій страшній колисці заколише!
Бо тут стерно й керманич не допоможуть:

Тут вітер пан і граються тут хвилі,
Як з тріскою, з судном; нема ніде
Затоки, де б у затишку сховатись.
Самі круті та негостинні скелі
Стремлять навкруг і груди кам'яні
Стрімкі свої становлять проти нього.

Хлопець (показує ліворуч)

Ой, тату, он де човен з Флілену!

Рибалка

Нехай господь допоможе бідним людям!
Біда, як їх в протоку зажене:
Як дикий звір, що рве залізні ґрати,
Там, ревучи, скажений вир шукає
Воріт, але дарма: високі скелі
Взяли його в лещата із боків
І шлях тісний йому замурували...

(Вилазить на вище місце).

Хлопець

Намісників це човен з Урі, тату!
Пізнав його: червоний дах і стяг.

Рибалка

О, боже правий! Так, це він, намісник,
Пливе й везе своє злочинство... Швидко
Його знайшла вже месника рука,
Тепер він зна, що єсть од нього вищий,
Бо хвилі ці не слухають його
І скелі ці не хилять голови
Перед брилем. Ти, хлопче, не молись:
Не сіпай же суддю за праву руку!

Хлопець

Та я ж не за намісника молюсь,
Але за Телля, що в човні із ним!

Рибалка

Сліпі природні сили нерозумні,
Щоб одного злочинця покарати,
Ви розбиваєте човна з стерничим!

Хлопець

Ось, ось вони щасливо вже минали
І Бугістрат, та сила бурунів
Відбила їх од Тайфельмінстра геть
І на великий Аксенберг погнала,—
Не бачу більше їх...

Рибалка

Там гостра скеля
Багато вже розбила кораблів...
Коли вони її не обминуть,
То човен їм розіб'є на порозі,
Що швидко вниз спадає в глибину.
У них стерничий добрий є в човні,
Що міг би врятувати їх: це—Телль...
Але ж вони йому звязали руки.

Вільгельм Телль з луком, він швидко йде, озирається навкруги, дуже здивований та зворушений. Виїшовши насеред сцени, падає навколішки, кладе руки на землю, а потім зводить їх до неба.

Хлопець (помічає його)

Он хтось навколішках,—дивіться, тату!

Рибалка

І землю він руками обіймає,
Немов несамовитий...

Хлопець

Що я бачу?
Ой, тату, тату, йдіть сюди, погляньте!

Рибалка (підходить)

Хто це? Ой, боже! Телль! Та звідки ж ви
Взялись?

Хлопець

Ви ж зв'язані були в човні!..

Рибалка

Хіба ж не віз намісник вас у Кіснахт?

Телль (підводиться)

Я визволивсь!

Рибалка та хлопець

Ви визволились? Чудо!

Хлопець

Та звідки ж ви?

Телль

А он з того човна...

Рибалка

Що?

Хлопець (одночасно)

А намісник де?

Телль

Гуля по хвилях.

Рибалка

Та ну?.. невже?.. А ви? А ви ж тут як?
Як утекли від кайданів та бурі?

Телль

Бог допоміг! Ось, вислухайте, як!..

Рибалка та хлопець

Скажіть! Скажіть!

Телль

Що в Альторфі було,

Ви знаєте?

Рибалка

Все знаємо. Кажіть!

Телль

Ото й звелів мене звязать намісник,
Хотів везти до Кіснахту в свій замок...

Рибалка

І з вами він із Флілену одплив,—
Все знаєм, все... Скажіть, як ви втекли!

Телль

Я звязаний лежав і безборонний
У тім човні—пропащий чоловік!
Не сподівався світу-сонця бачить,
Ані дітей моїх, ні жінку люблю,
І без надій на озеро дивився...

Рибалка

Нещасний!

Телль

Так пливли ми всі: намісник
Та Рудольф Гаррас, разом з гайдуками.
Мій лук і сагайдак лежали ззаду,
Біля стерна, на тім кінці човна.
Як тільки ми добились до кутка,
Біля малого Аксену, господь
Послав таку страшну та грізну бурю
Із непривітних Готгардських проваллів,
Що всі гребці до смерти полякались
І думали вже всі, що ми потонем.
І тут почув я, як один гайдук
Звернувся до намісника і каже:
„Загин прийшов нам, найясніший пане,
Ще трохи—й смерть нас проковтне, напевне!
Керманич та гребці перелякались,
То ж ради не дадуть собі й не знають,
Куди їм їхати... А з нами Телль:

Він дужий хлоп і керувати вміє.
Якби його приставить до стерна?“
Тоді мені намісник каже: „Теллю,
Коли б зумів ти врятувати нас,
То я тебе звелів би розв'язати!“
А я сказав: „Як бог допоможе, пане,
То врятувати я надію маю!“
Тоді мене розв'язано, і я
Став до стерна і керувать почав.
А сам на лук свій накидаю оком
Та добре скрізь по березу дивлюсь,
Де б вискочить було мені зручніше.
І вгледівши круту, плескату скелю,
Що в озеро вганялася...

Рибалка

Я знаю!
Це та, що там, де і великий Аксен.
Але ж вона крута: навряд чи можна
Туди з човна доскочити до неї...

Телль

Кричу гребцям: „Женіте тільки швидче!
Якщо ми дійдем до тієї скелі,
Тоді найгірше ми вже перебули!“
І скоро ми долинули до неї,
То, помолившись богу за підмогу,
Наліг я на стерно, що сили мав,
І заднім боком привернув до скелі.
І швидко лук свій ухопивши, враз
Стрибнув туди я високо на скелю
І здорово ногою відіпхнувши,
Я знов човна послав у пащу водам:
Нехай гуля на божій волі там!
І ось я тут, врятований од бурі
І від найгіршого з усіх людей...

Рибалка

Це, Теллю, бог велике чудо
Зробив на вас: я ледве віри йому!
Але скажіть, куди в вас думка йти?
Бо як од хвиль втече живий намісник
То вам тоді безпечности нема...

Телль

Як звязаний я там лежав, то чув,
Як він казав, що в Бруннені пристане,
Щоб через Швіц везти мене до замку.

Рибалка

Щоб суходолом їхати?

Телль

Він думав.

Рибалка

Не гаючись, ховайтесь, коли так!
Не буде бог по двічі помагати...

Телль

Кудою йти найближче в Арт та в Кіснахт?

Рибалка

Коли шляхом, то можна через Штайнен,
А закритніш, коротше—через Ловерц.
Мій хлопець вас зуміє провести.

Телль (стискає йому руку)

Хай бог пошле вам щастя! Прощавайте!
(Іде й вертається знову).

Чи й ви у Рітлі присягались? Наче
Про вас я чув?

Рибалка

Еге, і я там був,
І нашої спілці присягав і я.

Телль

Ну, то підіть, будь ласка, в Бірглен! Жінка
Там журиться за мною. Сповістіть,
Що вільний я і добре заховався!

Рибалка

А що сказать: куди ви утекли?

Телль

Там знайдете мого ви тестя й інших,
Що присягались у Рітлі: хай вони
Не журяться і духа не вгашають...
На волі Телль, рука у нього дужа,—
Про мене більш почують незабаром!

Рибалка

Що маєте на думці—розкажіть!

Телль

Як зробиться, тоді про це й розкажуть!
(Виходить).

Рибалка

Ну, Єнні, проведи його! Хай бог
Йому допоможе! Зробить він, що дума...
(Виходить).

СЦЕНА ДРУГА

Заля в палаці в Аттінггавзена

Аттінггавзен у кріслі, вмираючи. Вальтер Фірст,
Штавфахер, Мельхталь та Бавмгартен коло
нього клопочуться. Вальтер Телль навколішках
перед ним.

В. Фірст

Всьому вже край тепер! Уже помер!

Штавфахер

Ні, він лежить не так, як мертвий... Гляньте!

Ворушиться перо край уст його...
Він тихо спить, і усміх на обличчю...

Бавмггартен іде до дверей і розмовляє з кимсь.

В. Фірст (до Бавмгартена)
Хто там?

Бавмгартен (вертаючись)
Дочка це ваша там Гедвіга.
Питає вас і хлопця хоче бачить.

Вальтер Фірст встає

В. Фірст
Чим я її розважу? Сам журюсь!
На голову мені всі лиха впали.

Гедвіга (силоміць увиходить)
Де син мій? Де? Пустіть, я хочу бачить!

Штавфахер
Та тихше бо! В цій хаті смерть вітає.

Гедвіга (кидається до хлопця)
Мій Вельті! Він живий!

Вальтер (кидається до неї в обійми)

Мамусю бідна!

Гедвіга
Чи правда ж це? Не ранено тебе?
(Оглядає його турботно).

Чи можна ж так? Він міг стріляти в тебе?
Та як він міг?! Немає серця в нього:
Стріляти міг він у дитину рідну!

В. Фірст
У нього серце краялось... Життя
Боронячи, зробити мусив це.

Гедвіга
Якби дітей любив, то перш би вмер
Він тисячу разів, ніж так зробити!

Ш т а в ф а х е р

Ви дякувать іще повинні богу,
Що добре так скінчилося.

Г е д в і г а

Та як же ж

Забути те, що статися могло?
Ой, боже! Вік живу і буду бачить
Довічно, як стріляє батько в сина!
Все мов летить стріла мені у серце!..

М е л ь х т а л ь

Згадайте ж, як його вразив намісник!

Г е д в і г а

Жорстокі ж бо серця у чоловіків:
Як гордість їм вразиш, то не зважають
Ні на що вже і в лютості сліпій
На іграшку і голову дитини
І материне серце віддають!

Б а м в г а р т е н

Ще чоловік ваш мало має лиха,
Так ви додаєте тяжких докорів?!
Хіба до мук його байдуже вам?

Г е д в і г а

(повертається до нього і дивиться на нього суворо)

Чи тільки ти жаліти вмієш друга?
Де ж ви були, коли найкращого
Заковано? Де ваша допомога?
Ви придивлялися, ви допустили,
Щоб стався жах той, ви терпіли мовчки,
Як брали в вас товариша! Чи так
Вам Телль робив? Хіба стояв без діла,
Жаліючи, як вже тебе салдати
Догонили, а озеро бурхало
Перед тобою? Він жалів та й годі?

Ні, в човен вскочив, жінку й діти
Забув тоді і визволив тебе!

В. Ф і р с т

Чи ми ж могли його обрятувати?
Беззбройні всі, і мало нас було!

Г е д в і г а (кидається до нього на груди)
Ой, тату мій, і ти його утратив!
І край, ми всі утратили його,
А він, він—нас! Хай бог його рятує
Від розпачу! До нього в льох страшний
Не дійде вже розвага й поміч братня...
Коли б іще не занедужав там!
В сирій тюрмі він мусить занедужать:
Альпійська рожа гине на болоті,
То так і він: при світлі й сонці тільки,
У запашнім повітрі жити може...
В неволі!.. Він, чиє дихання—воля!
Не може жити він диханням гробу!..

Ш т а в ф а х е р

Утихомиртесь: всі ми будем дбати,
Щоб одчинить йому його темницю!

Г е д в і г а

Що можете зробити ви без нього?
Була надія, поки Телль був вільний:
Тоді невинний оборонця мав,
І гонений рятівника знаходив...
Усіх би Телль обрятував, ви ж всі
Не зможете йому розбити пута!..

Барон прокидається.

Б а в м г а р т е н

Він ворухнувся... А цитьте!

А т т і н г г а в з е н (підводячись)

Де він?

Ш т а в ф а х е р

Хто?

А т т і н г г а в з е н

Його нема... В останній час покинув!..

Ш т а в ф а х е р

Про небожа: чи послано по нього?

В. Ф і р с т

Вже послано. Розважтеся: він наш,—
Схилилось знов до нас у нього серце!

А т т і н г г а в з е н

Він заступався за свій рідний край?

Ш т а в ф а х е р

Як лицар, сміло...

А т т і н г г а в з е н

Чом же він не йде

Останнє взять моє благословення?

Бо чую вже, що скоро я помру...

Ш т а в ф а х е р

О, ні, шляхетний пане: сон короткий
Вас підживив, і знов ясний ваш погляд!

А т т і н г г а в з е н

Життя—це біль, та й біль мене покинув,
І мук немає, як нема й надій!

(Помічає хлопця).

Хто це?

В. Ф і р с т

Благословіть його: це—внук мій,
Він—сирота!

Г е д в і г а стає з хлопцем навколішки перед Аттінг-
гавзенем.

А т т і н г г а в з е н

І вас усіх отут,
Усіх я сиротами покидаю!..
О, горе! Мій останній погляд мусить
Побачити, як рідний край мій гине!
Я до таких похилих літ дожив,
Щоб у труну зложити всі надії!..

Ш т а в ф а х е р (до В. Фірста)

І так умре в журбі він без надій?
Ні, осяйнім останній час йому
Надії світлом! Ні, шляхетний пане,
Облиште сум! Ще єсть у нас надія,—
Ми не загинемо без допомоги!

А т т і н г г а в з е н

Хто ж порятує вас?

В. Фірст

Сами! Вважайте:
Гнобителів прогнати три землі
Одна вже одній слово подали...
Вже спілка є, і вже свята присяга
З'єднала нас. Ще до нового року
Це зробиться... І в цій землі, у вільній,
Лежатиме ваш прах!

А т т і н г г а в з е н

Скажіть же: спілку
Зав'язано?

М е л ь х т а л ь

Повстануть три землі
Всі в день один. Готове вже усе,
І бережем ми таємницю добре,
Хоч спільників багато сотень є.
Вже на землі підкопаній—тирани,
Недовго їм зосталось панувати,
І хутко тут не буде їх і сліду!

А т т і н г г а в з е н
А замки їх міцні у нашім краї?

М е л ь х т а л ь
Усі впадуть вони у день один!..

А т т і н г г а в з е н
А чи пани до спілки приступили?

Ш т а в ф а х е р
Од них ждемо підмоги ми, але
Заприсяглись одні селяни поки.

А т т і н г г а в з е н
(підводиться, велико дивуючись)

І селянин на це наваживсь діло?
Наваживсь сам, без допомоги панства?
Коли він сам у власну силу вірить,
То нас йому уже не треба більше!
Спокійно можемо лягти в труну,
Бо житиме тут після нас народ,
Що іншою він силою своєю
Величність людську зможе зберегти!

(Кладе руку на голову хлопцеві, що перед ним
навколішках).

Від голови, де яблуко лежало,
Нова і краща воля процвіте:
Старе впаде, одміняться часи,
Нове життя повстане із руїни!

Ш т а в ф а х е р (до В. Фірста)
Дивіться, як у нього сяють очі!
Ні, це не смерть тепер над ним вітає,
Але життя нового промінь сяє!

А т т і н г г а в з е н
Пани з своїх старих зіходять замків,
Свою присягу городам складати,
В Ухтланді їх і в Тургаві приймають,

І голову державну Берн підвів,
А Фрайбург став затулою для вільних,
На бій рухливий Цюрих виряжа
Своїх міщан, і сила королівська
Розбилась об його шанці довічні.

(Каже далі, мов пророк, мова його зростає до надхнення).

Я королів, панів я бачу гордих:
У панцирах посходились і йдуть,
Щоб мирний люд пастуший звоювати...
Борня на смерть, і славні перемоги
Ознаменують всі долини рідні!
Селюк накинувсь голими грудьми,
Як вільна жертва, на ліси списів,
Ламає їх, і цвіт шляхецтва гине,
А воля держить переможний стяг!

(Бере В. Фірстову та Штавфахерову руку)

Ставайте ж разом, і до віку міцно
Хай вільні об'єднаються міста!
Поставте вартових на ваших горах,
Хай спілка приєднається до спілки,—
У згоді всі живіть... у згоді... в згоді!..

Падає на подушку і мертвий все ще держить їхні руки.
В. Фі р с т та Ш т а в ф а х е р якийсь час дивляться на
нього мовчки, потім відходять, кожен з великим сумом.
Тимчасом тихо ввіходять с л у г и, наближаються до баро-
на, виявляючи тихе, але важке горе; деякі стають на-
вколішки й обливають слізьми мертвому руки; поки це
мовчки діється, дзвонить замковий дзвін.

Р у д е н ц швидко ввіходить.

Р у д е н ц

Чи ще живий? Чи ще мене почує?

В. Ф і р с т (показує рукою; одвернувши обличчя)

Вже ви—нам володар і оборонець,
А замок цей вже інше має ім'я!

Руденц (побачив мертвого і стоїть великим
горем обнятий)

О, боже мій! То з каяттям своїм
Спізнився я? Не міг він довше жити,
Щоб бачити, як одмінився я?
Я знехтував його пораду вірну,
Як він живий ще був,—тепер навіки
Пішов від нас, покинув на мені
Великий, неспокутуваний гріх!
Скажіть: вмиравши, ремствував на мене?

Штавфахер

Він перед смертю чув, що ви зробили,
І мужність вашу він благословив!

Руденц (стає навколішки перед мертвим)

Святі останки вірної людини!
Бездушний трупе! Тут я над твоїми
Змертвілими руками присягаюсь,
Що розірвав навік чужі тенета
І знов віддавсь народові своєму.
Швайцарець я і хочу бути ним
З усього серця... (встає) О, тужіть за другом,
За батьком всіх, та не впадайте в розпач!
Не тільки спадок свій мені лишив він,
А й серце й дух свій передав мені!
І що хотів цей сивий дід зробити,
Це все зробить я маю, молодий.
Шановний батьку, дайте вашу руку!
(До Мельхталю)

І ви подайте, Мельхталю, свою!
І не вагайтесь! А прийміть від мене
Присягу цю й обітницю мою!

В. Фірст

Подайте руку ви йому, бо він
До нас вернувся й віри заслужив!

Мельхталь

Колись ви селянином гордували,—
Чого ж од вас тепер чекати нам?

Руденц

Я помилявсь, був молодий,—забудьте!

Шта в ф а х е р (до Мельхталя)

„Єднайтєся“—останнє слово батька:
Згадайте це!

Мельхталь

Так ось моя рука!

Мужицьке слово, пане мій, воно
Те ж чесне слово! Що пани без нас?
Та хлібороб старіший же від пана!

Руденц

Ціню його й своїм мечем бороню!

Мельхталь

Бароне, та рука, що дику землю
Собі скорила й плідною зробила,
Сама себе оборонити зможе!

Руденц

Ми будемо—я вас, а ви мене—
Оборонять і в спілці дужі будем!
Навіщо ж балачки оці в той час,
Як в ріднім краї ворог порядкує?
А як од нього звільнимо країну,
Тоді дамо і проміж себе лад!

(Помовчавчи деяку хвилину).

Ви мовчите? Вам нічого сказати
Мені? Так ще не заробив я віри?
Так силоміць ввірватись мушу в вашу
Таємну спілку? Радились ви
І присяглись у Рітлі: я вже все,
Все знаю я, що врадили ви там...

Хоч ви її й не звірили мені,
А я беріг її, мов скарб святий.
Своїй країні я не ворог—вірте!—
І зла ніколи не вчинив би їй!
Та кепсько ви зробили, що барились,
Бо час біжить і вимагає діл:
Загаявшись утратили ви Телля!

Ш т а в ф а х е р

Ми присяглись діждатися Різдва.

Р у д е н ц

Я там не був, не присягавсь: ви ждiть,
А я почну!

М е л ь х т а л ь

Як? Хочете це ви...

Р у д е н ц

Володарем я став у ріднім краї
І боронить його повинен я!

В. Ф і р с т

Оддать землі це тіло дороге—
Оце тепер найбільша вам повинність!

Р у д е н ц

Як визволим свій край, тоді положим
Йому вінок звитязький на труну...
О, не за вас самих я стану, друзі,
До боротьби з тираном: маю я
До нього й справу особисту! Знайте ж:
Украли в мене наречену, Берту,
Злочинною рукою з-поміж нас...

Ш т а в ф а х е р

І річ таку наважився тиран
Із вільною панянкою зробити?!

Руденц

Я обіцяв вам, друзі, помагати,
А мушу сам прохати допомоги:
Украдено, віднято в мене милу!
Хто зна, де лиходій сховав її...
І, може, вже її примусив гвалтом
Із нелюбом ненависним звінчатись.
О, допоможіть обрятувать її!
Вона ж вас любить так, і заробила,
Щоб всі гуртом за неї ви повстали.

В. Фірст

Що ж хочете робить?

Руденц

Не знаю й сам!

У цій пітьмі, що слід її сховала,
Серед оцих ваганнів і страхів,
Не знаю я, за віщо і вхопитись...
Одно оце я дуже добре знаю,
Що зможемо її здобути тільки
Із-під руїн гнобительської сили...
Фортеці всі нам треба зруйнувати;
Чи не потрапим на її тюрму?..

Мельхталь

Ведіть же нас! За вами всі йдемо!
Навіщо те на завтра відсувати,
Що можемо сьогодні ще зробити?!
Як присягались в Рітлі, Телль був вільний,
І ще страшне злочинство не зробилось,
А час прийшов і одмінив закон...
Де ж боязкий такий, щоб ще барився?

Руденц (до Штаффахера й В. Фірста)

Узброюйтесь, напоготові будьте
І ждідь із гір ви гасла вогняного!
Немов стріла, про нашу перемогу

Долине звістка. Як побачите
Над горами сподівані вогні,
То, мов гроза, на ворога впадить
І розвалить гнобительську будівлю! (Відходять)

ТРЕТЯ СЦЕНА

Вивіз біля Кіснахту. До нього входять іззаду проміж скель, і подорожнього видно в горі перше, ніж він вийде наперед сцени. Скелі оточують усе місце; одна скеля, що обросла кущами, виганяється наперед.

Т е л ь (виходить з луком)

Він мусить їхати оцим шляхом,
Бо іншого до Кіснахту немає.
Тут я й зроблю,—сприятлива нагода!
Сховаюся за цим кущем, і звідси
Його досягне там моя стріла.
А шлях тісний зупинить тут погоню.
Наміснику, прощайся вже з життям!
Твій час ударив, ти померти мусиш!
Я тихо жив, нікого не займав,
Свою стрілу пускав лише на звіря,
В думках моїх убивства й не бувало...
З мого спокою вигнав ти мене,
Гадючої отрути влив у серце,
Перемінив мої думки невинні,
Страшного і нелюдського навчив:
Хто синові у голову стріляв,
Той може й ворога у серце влучить!
Мої дітки невинні й вірну жінку
Од лютости твоєї мушу я,
Наміснику, оборонить! Як лука
Тремтячою рукою натягав я,
Як з радістю пекельною мене
Неволив ти у голову дитині
Стрілять, а я благав тебе, безсилий,—
Присягу я страшну в своїй душі

Сам склав тоді, і тільки бог те чув,
Що першій стріл мій після цього буде
Тобі у серце! Що в пекельних муках
Я заприсягся, взяв тягар на душу,
Я це зробити, виконати мушу!
Ти—пан мені, ти—цісарів намісник,
Але ж і цісар того б не зробив,
Що ти! Тебе послав він в цю країну
На правий суд,—хоч і суворий, може,
Бо цісар злий на нас,—та не на те,
Щоб ти безкарно лютував над людом,
Бо є ще бог з його суворим судом!
Виходь же ти, клейноде мій і скарбе,
Що стільки лих з-за тебе я зазнав!
Таку мету я дам тобі, що досі
Благання всі не дошкуляли їй,
Але тебе послухатися мусить!
Виходь же ти, мій вірний луку! Часто

Мені служив ти в забавках веселих,—
Не зрадь же ти мене в страшній пригоді!
Держись міцніше, вірна тятиво,
Що часто окриляла дужі стріли!
Коли схибить оця стріла моя,
То вже на іншу не здобудусь я!
(Подорожні переходять сцену).

На кам'яний оцей ослін я сяду:
Поставлено його для подорожніх
На відпочин короткий: швидко всі
Проходять тут, чужі поміж собою,
Ім до чужого лиха байдуже...
Проходить заклопотаний купець,
Іде чернець побожний і прочанин,
Розбійник темний і скрипаль веселий,
Погонець з навантаженим конем
З країв далеких теж сюди проїздить,
Бо кожен шлях веде на край землі:
У кожного своє десь діло є,
А душогубство—діло тут моє... (Сідає).
О, любі діточки! Колись, як батько
Вертався додому, вам бувала радість,
Бо що-разу він щось приносив вам:
Чи полонинську квіточку гарненьку,
Чи пташечку яку, чи черепашку,
Що на шпилях знаходять подорожні...
Тепер же він скелястими стежками
За іншою вже здобиччю вганяє:
На свого ворога чатує він.
Але й тепер про вас він, діти, дума:
Щоб той тиран над вами не помстивсь,
Щоб любих вас, невинних боронити,—
Він натягає лука, щоб убити. (Встає).
Я чигаю на здобич дорогу:
Бува, стрілець, не шкодуючи праці,
Ввесь день блукає взимку на морозі
Та скаче зо шпиля на шпиль і держиться

Своєю кров'ю на слизьких тих кручах¹, —
І все на те, щоб тільки вполювати
Мізерну кізочку, а в мене здобич
Коштовніша: то серце ворога,
Що заповзявсь мене занапастити...

(Чути, як здалека наближається весела музика).

Я цілий вік свій лука напинав,
Ще змалечку учився з нього бити,
І навлуч я стріляв і брав чимало
За те стріляння гарних нагород:
Але тепер я хочу тут зробити
Найкращий стріл і взяти нагороду
Найкращу на увесь цей гірський край!

Сценою і вгорі дорогою йде весілля. Телль дивиться
на нього, зіпершися на лука. Штіссі, польовий сторож,
підходить до нього.

Штіссі

Це жениться посесор монастирський
Із Мерлішахену, багач: у нього
Черід без ліку в горах. Їде він
Тепер по молоду до Імізе.
У Кіснахті всю ніч гуляти будуть,
Ходіть і ви: там добрим людям раді!

Телль

Журливий гість зажурить і весілля!

Штіссі

А ви журбою киньте лиш об землю, —
Беріть, що є! Тепер тяжкі часи, —
То ж будемо, де можна, веселитись!
Весілля тут, а там десь похорони.

¹ В одному з швайцарських стрілецьких оповідань
говориться, ніби стрілець, як йому доводиться лазити по
скелях, намазує своєю кров'ю собі підошви: вони стають
липкі і не дають підковзнутися. Б. Г.

Телль

Буває й так, що вкупі й те і те!

Штіссі

Та то вже так на світі! Скрізь багато
Буває лиха... Он у Гларусі
Упала скеля, а від Глернішу
Ввірвався цілий бік і все засипав.

Телль

Хитаються вже навіть гори? Що ж
Зосталося ще на землі міцне?

Штіссі

Та й з інших місць дива доходять різні...
Один із Бадену казав, що звідти
До короля якийсь там лицар їхав,
Дорогою ж зустрів він цілий рій
Великих шершенів, що враз напав
І закусав коня на смерть, а лицар
До короля вже пішки дочвалав!

Телль

Своє жало і найслабіше має!

Армгарда приходить з багатьма дітьми й стає
на дорозі.

Штіссі

Це, кажуть, визнача страшне нещастя
Або якесь велике лиходійство!

Телль

Ті лиходійства діються що-дня,
Тут і чудес для цього не потрібно...

Штіссі

Щасливий, хто свій лан спокійно оре
Та без журби живе з ріднею дома!

Телль

Не споживе спокою й найтихіший,
Як злий сусід того не попуска...
Неспокійно дожидаючи, часто дивиться вгору, на дорогу.

Штіссі

Ну, прощайте! Ви ждете когось?

Телль

Еге ж!

Штіссі

Хай бог допоможе вам вернутись!
Не з Урі ви? Наш пан намісник має
Сюди до нас прибути звідтіля.

Подорожній (входить)

Намісника й не ждять сьогодні! Повідь
Все поняла через дощі великі
І позривала з річки всі мости.

(Телль встає)

Армгарда (підходить наперед)

Намісника не буде?

Штіссі

Вам до нього?

Армгарда

Атож!

Штіссі

Чого ж ви стали на дорозі
У цьому вивозі з дітьми своїми?

Армгарда

Щоб він не втік, а вислухав мене.

Фрісгард (збігає на дорогу і гукає здалеку)
З дороги геть! Ласкавий пан намісник
Сюди слідком за мною їде.

Телль виходить.

Слухняности. Змагання тут про те,
Чи цісар, чи мужик буде тут паном.

А р м г а р д а

Вже час! Тепер озвуся я до нього.

(Наближається боязко).

Г е с л е р

Я не на те в Альторфі бриль повісив,
Щоб жартувать, чи вивірять народ,—
Його давно я знаю,—а на те,
Щоб вивчити його згинати шию,
Бо він тримав її вже надто сторч...
На те їм бриль поставив на дорозі,
Якою їм доконче треба йти,
Щоб бачили вони і пам'ятали
Про пана, бо вони його забули!

Г а р р а с

Та має ж деякі права й народ!

Г е с л е р

Про них тепер завчасно міркувати.
Важливі ще події мають бути:
Цісарський дім росте, і що ще батько
Почав так славно, син скінчити хоче.
Нам на заваді став оцей народець:
Чи так, чи сяк, а мусить він скоритись!
(Хоче проїхати. Жінка кидається перед ним навколішки).

А р м г а р д а

Помилуйте, змилосоєрдїться, пане!

Г е с л е р

Чого ти стала на дорозі? Геть!

А р м г а р д а

Мій чоловік—він у тюрмі сидить,
А сироти без хліба плачуть бідні...
Зласкавтєся над нашою бідною!..

Геслер

Хто ти і хто твій чоловік?

Армгарда

Убогий

Косар, ласкавий пане, з Рігібергу,
Він косить над безоднями траву,
Що там росте по скелях неприступних,
Де вже й худобі видряпатись годі...

Гаррас (до намісника)

Їй-бо, життя гірке та нещасливе!
Прошу: пустіть на волю бідолаху!
Хоч би й тяжка була його вина,
Вже скарано його страшним тим ділом.
(До жінки).

Тебе розсудять! Ти приходь у Кіснахт
Просити: тут же не на місці це!

Армгарда

Ні, ні, і з місця не відступлю, доки
Намісник чоловіка не віддасть!
Шість місяців у башті він сидить
Та присуду собі все жде даремно.

Геслер

Ти силоміць мене спиняєш? Геть!

Армгарда

Дай суд правдивий! Ти ж у нас—суддя
Замість царя і бога, так суди ж!
Як правосуддя ти від бога хочеш,
То спершу нам його ти покажи!

Геслер

Геть! Проженіть нахабну звідціля!

Армгарда (хапає коня за уздечку)

Ні, ні, мені вже нічого втрачати!
Наміснику! Не рушиш з місця ти,

Аж поки не розсудиш! Лоба морщ,
Крути очима, скільки хочеш: ми
Такі тепер без краю нещасливі,
Що нам і байдуже до твого гніву!

Геслер

Та геть, бо розтопчу тебе конем!

Армгарда

Ну, розтопчи! Ось на!

(Штовхає свої діти і кидається з ними додолу на шлях)

Я на землі,

І діти тут... Хай потоптом іде
По сиротах твій кінь!.. Не зробиш гірше,
Як вже зробив!

Гаррас

Чи ти здуріла, жінко?

Армгарда (несамовита каже далі)

Уже ввесь край ти затоптав давно!
Я тільки жінка... о, якби була
Мущиною, то я щось краще знала б
Зробити тут, ніж у пилу лежати!

З гори на дорозі знову чути музику

Геслер

Де ж гайдуки мої? Хай заберуть
Геть звідцїля її, бо, розпалившись,
Таке зроблю, що й сам жаліти буду!

Гаррас

Протовпитись не можна, пане, їм:
Весілля шлях загородило зовсім.

Геслер

Народові цьому я добрий дуже:
У них язик іще занадто вільний,
Ще їх не так загнuzдано, як слід!

Та це інакше буде, присягаюсь!
Я впертість їх зломлю, їх непокірний
І вільний дух зігну! Новий закон!
Я видам їм!.. Я хочу...

(Стріла прострелює його: він хапається рукою за серце
й хитається. Знеможеним голосом)

Боже, змилуйсь!..

Г а р р а с

Вельможний пане!.. Що це?.. Відкіля це?..

А р м г а р д а (схоплюється)

Убито! Вбито! Встреляно!.. Вже пада!
У саме серце влучила стріла!

Г а р р а с

Яке нещастя, господи! Благайте
У бога ласки, пане: вже на божій
Дорозі ви!..

Г е с л е р

Це Теллева стріла!

(Падає з коня Рудольфові Гаррасові на руки; той кладе
його на ослін)

Т е л л ь (виходить вгорі на скелі)

Пізнав стрільця? Тепер кінець неволі!
Вбезпечено від тебе вже невинність,
Не будеш більше шкодити країні!

(Зникає з узгір'я. Народ збігається).

Ш т і с с і (напереді)

Що сталося? Що тут таке зробилось?

А р м г а р д а

Намісника застрелено стрілою!

Н а р о д (збігаючись)

Застрелено? Кого?

Тимчасом передні з весільного поїзду виходять на сцену,
а задні ще на узгір'ї застаються. Музика грає.

Гаррас

Він кров'ю зійде!..
Допоможіть!.. Хапайте душогуба!
Нещасний! Ось який кінець судивсь!..
Чому ж моїх пересторог не слухав?

Штіссі

Ой, боже! Він поблід і вже вмирає...

Багато голосів

Та хто ж убив?

Гаррас

Чи подурів народ?
Тут смерть, а там музика гра! Мовчіть!
(Музика відразу стихає; прибігає ще народ)
Як можете, скажіть, вельможний пане:
Чи не накажете чого мені?
(Геслер подає знак якийсь рукою, кілька разів повторює
цей рух, а що його не розуміють, він показує сердито
в груди)

Куди? У Кіснахт? Я не розумію!
Не будьте нетерплячий, пане! Киньте
Усе земне і з богом помиріться!
Усе весільне товариство з безчулим страхом обступає
намісника, що вже конає.

Штіссі

Дивись, як зблід! Тепер уже до серця
Доходить смертв. Уже погасли й очі...

Армгарда (підіймає дитину)
Дивіться, діти, як тиран вмирає!..

Гаррас

Безглузда ти! Не маєш ти чуття,
Що тішитись з такого страху можеш!
Рятуйте ж, ви! Допоможіть мені
Стрілу смертельну вирвати з грудей!

Жі н к и (одступаючись)

Кого вбив бог, щоб ми його торкались?

Г а р р а с

А щоб же вас проклін побив! (Хапається за меч).

Ш т і с с і (бере його за руку)

Ні, годі!

Минулося вже ваше панування!
Вже той помер, що край гнітив. Насильства
Ми більше не потерпим! Вільні ми!

У с і (радісно гукають)

Вже вільний край!

Г а р р а с

Так он дійшло до чого!
Так швидко страх і послух ваш пропав!..

(До гайдуків, що збігаються)

Ви бачите жахливий злочин; тут
Ніщо вже не допоможе... Марне гнатись
За вбивцею! Про інше треба дбати:
До Кіснахту мерщій! Нам треба там
Оборонить фортецю королівську!
Бо в мить оцю розпався весь порядок,
Народ забув повинності свої
І звіритись не можна ні на кого!

Тимчасом, як він відходить з гайдуками, увіходить
шестеро милосердних братів.

А р м г а р д а

Брати йдуть милосердні! Оступіться!

Ш т і с с і

Аби мертвяк, а галич налетить!

Б р а т и м и л о с е р д н і (стають круг мертвого пів-
колом і співають з протягом)

Приходить раптом смерть до нас,
Од неї пільги нам немає,
Бере людей в найкращий час,
Серед дороги забирає.
Готовий ти, чи ні вмирати,—
Перед суддею муσιш стати!..

Підчас повторення останніх двох рядків заслона
спадає.

ДІЯ П'ЯТА ПЕРША СЦЕНА

Майдан у Альторфі. Позаду праворуч фортеця „Гніт на Урі“, ще з риштуванням, як у третій сцені з першої дії. Ліворуч видно гори, а на них палають гаслові огні. Світає. Звідусіль чути дзвони.

Руоді, Кусні, Верні, Майстер Муляр та багато інших селян, жінок та дітей.

Руоді
Чи бачите на горах ті вогні?

Муляр
А чуєте, за лісом б'ють у дзвони?

Руоді
Вже ворогів прогнали.

Муляр
Всі їх замки
Зруйновано.

Руоді
Ми ж досі терпимо
В своїй землі гнобительську тюрму.
Чи ми за всіх що-найостанні будем?

Муляр
На нас тюрма збудована та й буде
Стояти в нас? Геть розвалить її!

Усі
Геть розвалить! Зруйнуємо! Валить!

Руоді
Де наш сурмач із Урі?

Сурмач
Тут! Чого вам?

Руоді
Зійдіть туди, на башту, в сурму вдарте,
Щоб розкотився горами той гук,
Міжгір'я скрізь озвалися б луною
І люди з гір зібралися сюди!

Сурмач виходить. В. Фірст приходить.

В. Фірст
Стривайте ще, товариші! Нема
Іще звісток про те, що в Швіці сталось
Та в Унтервальдені. Ждім вістунів!

Руоді
Чого ще ждять? Вже мертвий наш тиран,
І вже прийшов святої волі день!

Муляр

Чи мало вам тих вістунів огненних,
Що навкруги по горах запалили?

Руді

Ходім гуртом, жінки і чоловіки!
Ламаймо все—склепіння, риштування,
Валяймо мур... розбиймо все на груз!

Муляр

Каменярі! Ходіть! Сами робили,
То знаєм, як валить!

Усі

Ходім! Руйнуймо!

(Кидаються звідусіль до будівлі)

В. Фірст

Ну, почалось! Вже годі їх спинити!

Мельхталь та Бавмгартен увіходять.

Мельхталь

Що? Замок ще стоїть, коли вже й Сарнен
Взявсь попелом і Росберг у руїнах?

В. Фірст

Мельхталю, ви? Чи несете нам волю?
Чи вже нема в країні ворогів?

Мельхталь (обіймає його)

Немає вже! Радійте ви, дідусю!
В цю мить, як ми говоримо, нема
Тирана у Швайцарії ніде!

В. Фірст

Скажи, а як фортецю ви взяли?

Мельхталь

Це Руденц нам узяв хоробро Сарнен,
А в Росберг я іще вночі ввійшов.

Та слухайте, що сталося! Як замок
Од ворогів ми спорожнили, зараз
На radoщах його ми підпалили;
Вже полум'я сягало аж до неба,—
Біжить Вільгельм, намісників слуга,
Гука, що там горить у замку Берта.

В. Фірс т

О, господи!..

(Чути, як валиться риштування).

Мельх таль

Її намісник нишком
Туди замкнув. Мов божевільний, Руденц
Метнувсь туди, бо вже стовпи і крокви
Валилися, і з диму крик страшний
Нещасної тії почули ми.

В. Фірс т

Врятовано ж?

Мельх таль

Тут треба було зваги
Та швидкості... Коли б наш Руденц тільки
Був паном нам, не важили б за нього
Своїм життям; але ж він був товариш,
І Берта шанувала наш народ,
То залюбки, життя не пожалівши,
Ми кинулись у полум'я пекуче.

В. Фірс т

Та врятували ж ви?

Мельх таль

Еге, її

Вдвох з Руденцом ми винесли з огню,
І з тріскотом за нами стеля впала.
Як Берта вже притомна стала й очі
Звела до неба, то до мене Руденц
На груди кинувсь,—так заприсяглись

На дружбу ми тоді без слів: вона
У полум'ї палючим гартувалась,
То видержить і в що-найважчій спробі.

В. Фі р с т

Де ж Ланденберг?

М е л ь х т а л ь

За Брінігом уже.

Та я за те не винен, що пішов
Видющим той, хто батька засліпив!
Я гнав за ним слідком, піймав і кинув
Його під ноги батькові і вже
Підняв над ним меча, та, на благаання
Змилосердившись, дарував сліпець
Йому життя. Він заприсягсь ніколи
Вже не вертатися в наш край, і він
Не вернеться, бо знає нас тепер.

В. Фі р с т

Зробили добре, що звитягу чисту
Не поплямили кров'ю!

Д і т и (біжать з уламками від риштування)

Воля! Воля!

Урійська сурма дуже грає.

В. Фі р с т

Глядіть, яке скрізь свято! Діти ці
Й дідами не забудуть цього дня.

Дівчата приносять на дрючку бриля; всю сцену заповнює
народ.

Р у о д і

Ось бриль, що перед ним ми гнутись мали!

Б а в м г а р т е н

Порайте нас, що нам із ним робити!

В. Фірст

Ой, боже! Мій онук під ним стояв!

Багато голосів

Геть знищити цей спомин про неволю!
Спалить його!

В. Хірст

Хай краще зостається:
Тиранству він струментом був,—нехай
Нагадує повік про нашу волю!

Селяни—чоловіки, жінки та діти—стоять та
сидять на колодах дерева з розваленого риштування,
мальовничо гуртуючись у велике півколо.

Мельхталь

Як радісно стояти на руїнах
Насильництва і знать, що справдилось
Усе, на що ми в Рітлі присягались!

В. Фірст

Ще не кінець, початок тільки справи:
Всі, як один, одважно мусим стати,
Бо вже ж не забариться цісар мститись
За вбитого намісника свого
І вигнаного силоміць вернути!

Мельхталь

Нехай іде із військом він своїм!
Ми вигнали з країни ворогів,—
Зуміємо в країну й не пустити.

Руоді

В нас серед гір проходів мало: їх
Ми нашими тілами загородим!

Бавмгартен

В довічну спілку об'єднались ми,
То ж нас війська цісарські не злякають!

Рессельман та Штавфахер увіходять.

Рессельман (входячи)
Це божий суд страшний!

Селяни

А що там сталось?

Рессельман

В які часи ми живемо!

В. Фірст

Скажіть,
Що там?.. А, Вернере, це ви?
Яка ж там вістка?

Селяни

Що таке зробилось?

Рессельман

Послухайте й дивуйтесь!

Штавфахер

Од страху
Великого ми вже тепер звільнились!

Рессельман

Убито цісаря!

В. Фірст

Ласкавий боже!

Селяни зворушуються і обступають Штавфахера.

Усі

Убито? Цісаря? Чи так я чув?

Мельхталь

Це неможливо! Звідки звістка ця?

Штавфахер

Ні, правда це! Його убито в Бруку,
І певний чоловік, Йоганнес Міллер
З Шафгавзену сказав мені про це.

В. Фі́рст

Хто ж на таке страшне наваживсь діло?

Шта в ф а х е р

Ото ж воно й страшніше тим, хто зваживсь!
Це ж Йоґан, швабський князь і братів син,
Цісарський небіж вбив...

Мельх т а л ь

Та що ж його
Спонукало до лютого злочинства?

Шта в ф а х е р

Він нетерпляче батьківщину правив,
А цісар не давав та хтів цю справу
Так-сяк уладити, аби-чим збути,
Зробивши небожа єпіскопом.
Ну, а юнак лихих порад наслухавсь
Од товариства. Була змова в них
З вельможними панами: з Ешенбахом,
Та з Тегерфельдом, з Вартом, з Паль-
мом,—ось
Наваживсь він: коли не можна права
Знайти, то хоч помститися за кривду...

В. Фі́рст

Скажіть же нам, як стався злочин цей?

Шта в ф а х е р

Зі Штайну цісар їхав до Райнфельду.
Були князі з ним, Ганс та Леопольд,
Та почет із панів високородних.
Як підійшли до Рейси,—треба там
Переїздить ріку,—то душоґуби
До корабля втиснулись, цісаря
Цим способом од počету відбили.
А потім цісар їхав полем, там,
Де був колись якийсь поганський город,

І перед замком Габсбурзьким, що з нього
Високий рід цісарський вийшов, там
Ганс, герцог, цісаря ножем у горло,
А Рудольф Пальм списом його пробив,
А Ешенбах ще й голову розсік,
І цісар впав, залившись кров'ю,—вбили
Його свої і на своїй землі.

А інші всі були по той бік річки
І бачили, та річка їх держала:
Лише безсилий крик вони зняли.
А над шляхом сиділа вбога жінка,
І цісар згинув на її руках.

Мельхталь

Так сам собі невчасно вирив гріб,
Отой, що був би все собі загріб!

Штавахер

Великий страх пішов по краю скрізь,
І замкнено проходи всі міжгірні,
Бо береже свої границі кожен,
І навіть Цюрих браму ту замкнув,
Що тридцять літ уже не зачинялась:
Боїться він убивців, а ще більше
І месників, бо вже Агнеса грізна,
Угорська королева, збройна йде,
Жіночого не знає милосердя:
За батька йде, за кров його помститись
На всьому роді душолюбів тих,
На їх рабах, на дітях і на внуках,
І навіть на камінних замках їх.
Заприсяглась вона, що сім'ї всі
Пошле в могилу батькову і в крові
Скупається, як в весняній росі.

Мельхталь

Не чуть, куди убивці повтікали?

Ш т а в ф а х е р

Розбіглись геть після убивства зараз
П'ятьма шляхами різними, щоб більше
Не бачитись повік, а герцог мабуть
Блукає в горах.

В. Ф і р с т

Жодної користи
Не дав їм злочин їх. Бо з тії помсти
Яка користь буває? Люта мста
Сама себе, страшна, пожре: убивство—
Це страва їй, та після того—жах.

Ш т а в ф а х е р

Нема добра убивцям з лиходійства,
Ми ж чистою рукою зірвемо
З кривавого злочинства стиглий плід:
Позбулись ми великого страху,
Упав уже найбільший ворог волі;
І кажуть так, що берло в інший рід
Від Габсбургів повинно перейти,
Бо вибирать держава хоче вільно.

В. Ф і р с т та багато інших
Кого ж? Не чули?

Ш т а в ф а х е р

Графа Люксембурга
Намітила вже більшість голосів.

В. Ф і р с т

Гаразд, що ми імперії держались,
За це і з нами будуть справедливі!

Ш т а в ф а х е р

Державцеві новому друзів треба:
Від Австрії він оборонить нас.

Селяни обіймаються. Дяк Петерман та держав-
ний вістун входять.

Петерман
Оце народня старшина?

Рессельман та багато інших
А що це?

Петерман
З листом державний післанець.

Усі (до Фірста)
Читайте!

В. Фірст (читає)
„Усім мужам обачним з Урі, Швіцу
та Унтервальдену шле цісарева
Єлизавета ласку та добро...“

Багато голосів
А їй тут що? Уже ж ми не під нею!

В. Фірст (читає)
„В тяжкому горі, ставши удовою
Через криваву смерть, що цар зазнав,
Стару швайцарську вірність та любов
Ще пам'ята вона....“

Мельхталь
Вона у щасті
Не пам'ятала.

Рессельман
Цитьте, хай читає!

В. Фірст (читає)
„І сподівається вона, що вірний
Народ од проклятих убивців тих
Одвернется з огидою в душі
І допомоги їм не дасть ніколи,
А ще й допомогати буде щиро.
Щоб месникові їх до рук оддати,

Стару любов та ласку спогадавши,
Що зазнавав від Габсбурзького роду“.

Люди рұхами виявляють незадоволення. Багато голосів.

Багато голосів

Любов та ласку!

Шта в ф а х е р

Зазнавали ласки

Від батька ми, а ласкою ж якою
Ми можемо від сина похвалитись?
Чи потвердив він наші привілеї,
Як всі царі до нього це робили?
Чи то він нам давав по правді суд
І боронив покривджену невинність?
Чи вислухав він наших післанців,
Що ми йому у скруті посилали?
Ні, цісар не робив нічого з цього!
Коли б сами потужною рукою
Не досягли ми прав своїх, то він
Нам не поміг би! Дякувать йому?
В долинах цих він не подяку сіяв.
Він високо стояв, він міг би бути
Своїм народам батьком, він же тільки
Дбав про своїх близьких йому людей
Кому годив він, той нехай і плаче!

В. Ф і р с т

Не хочемо радіти з його смерти
І згадувать про зло його тепер—
Не хочемо! Та й мститися за смерть
Того царя, що нам добра ніколи
Він не робив, і гнати тих, що нас
Не кривдили,—того нам не годиться.
Любов бува не з примусу, а смерть
Накинуті повинності здіймає:
Йому тепер не винні ми нічого!

Мельхталь

Хоч плаче у світлиці цесарева
І шле свої жалі важкі до неба,
Та тут народ, що визволився з пут,
Туди ж до неба посила подяку...
Хто хоче співчуття, любов хай сіє.

Державний вістун виходить.

Шта в ф а х е р (до народу)

А де ж це Телль? Його немає тільки,
Його, хто волю нашу нам здобув,—
Найбільше в і н зробив і перетерпів!
Ходіть гуртом до нього! Принесім
Рятівникові нашому вітання!

(Усі йдуть)

Д Р У Г А С Ц Е Н А

Сіни в Теллевій хаті. Горить огонь у печі. Крізь одчнені двері видно далечінь.

Гедвіга та її сини Вальтер і Вільгельм.

Гедвіга

Сьогодні прийде батько! Діти любі!
Живий він, вільний, і усі ми вільні!
І це ваш батько визволив наш край!

Вальтер

І я в тім був мамусю! І мене
Не забувай! Бо таткова стріла
От замалим об мене не черкнулась,—
Я ж не здригнувсь.

Гедвіга (обіймає його)

Еге, ти знову мій!

Тебе я двічі породила, двічі
Терпіла матерні за тебе муки!..
Минулося!.. Зо мною знов обидва,
І вернеться сьогодні любий батько!

Вільгельм

Мамусю, глянь: чернець прийшов! Він, мабуть,
Прохатиме, щоб щось йому дали.

Гедвіга

Введи його нагодувать! Хай бачить,
Що в радісну господу він прийшов!

(Йде в хату і незабаром вертається з кубком).

Вільгельм (до ченця)

Ввійдіть, пан-отче, мати вас напоїть!

Вальтер

Ввійдіть та відпочиньте на дорогу!

Чернець (боязко озираючись)

Де я? Скажіть! В якому зараз краї?

Вальтер

Не знаєте? Ви заблудились, певне?
Ви в Бірглені, в кантоні Урі. Звідси
У Шехенську долину шлях веде.

Чернець (до Гедвіги, що вертається).

Ви тут сами? А ваш господар дому?

Гедвіга

Ось прийде він... Та що це вам, пан-отче?
Так дивитесь, мов з чим лихим прийшли!
Але дарма! Напийтесь: ви стомились!

(Подає йому кубок).

Чернець

Пече смага, та не візьму я, доки
Ви не дасте обіцянку мені...

Гедвіга

Не доторкайтесь ви і не підходьте,
Як хочете, щоб слухала я вас!

Чернець

Оцим огнем, що так горить привітно,
І головою дорогих дітей,
Обнявши їх, благаю... (Хоче обняти дітей).

Гедвіга

Що вам? Гетьте
Ви од моїх дітей! Ви—не чернець!
В одежі цій покірність мусить жити,
На вашому ж лиці її нема...

Чернець

Найнещасніша в світі я людина!

Гедвіга

Нещасне серце промовля до серця,
А погляд ваш мене лякає тільки...

Вальтер (схоплюючись)

Ой, мамо! Татко! (Вибігає).

Гедвіга

Боже мій!

(Хоче йти, тремтить і спиняється).

Вільгельм (вибігаючи) †

Ой, татку!

Вальтер (надворі)

Вернувсь ти?

Вільгельм (надворі)

Татку, любий татку наш!

Телль (надворі)

Еге, вернувсь! А де це ваша мати? (Ввіходять)

Вальтер

Біля дверей, не може далі йти:

Так з радощів тремтить вона й зо страху.

Телль

Гедвіго! Мати діточок моїх!..
Бог допоміг,—тиран нас не розлучить.

Гедвіга (припадаючи до нього, обіймає за шию).
Ой, Теллю, як за тебе я боялась!..

Чернець (прислухається уважніше).

Телль

Забудь про жахи, в radoщах живи!
Я знову тут, у рідній хаті, знов
Стою я на своїм, серед своїх!

Вільгельм

А де ж твій лук, татусю? Я не бачу.

Телль

І не побачиш! У святому місці
Я положив його. Не буде він
Мені служити більше до стрілецтва.

Гедвіга

Ой, Теллю! (Одступається, пускаючи його руку)

Телль

Що ж тебе злякало?

Гедвіга

Яким вернувсь ти? Боже! Ця рука...
Чи смію взяти її? Вона... Ой, боже!..

Телль (широ й сміло)

Вона і вас оборонила й край.
І сміло я здійму її до неба!

(Чернець робить швидкий рух, Телль побачив його).
Хто цей чернець?

Гедвіга

А я його забула.
Поговори з ним сам, а я боюсь!

Чернець (наближається)
То ви той Телль, що Геслера убив?

Телль

Еге, я Телль, і з тим я не ховаюсь!

Чернець

Так ви той Телль! Оце рука небесна
Мене до вас у хату привела.

Телль (придивляється до нього)
Ви—не чернець. Хто ви?

Чернець

Ви, Теллю, вбили
Намісника, що шкодив вам, а я
Теж ворога убив, що право в мене
Відняв моє. Мені і в а м він—ворог,—
Я визволив од нього край.

Телль (одступає назад)

То ви...

Ой, лихо!.. Діти! Діти! Геть ідіть!
Ти, жінко, йди!.. Мерщій ідіть!.. Нещасний!
Ви той...

Гедвіга

Ой, боже! Хто ж це?

Телль

Не питай!

Тікайте геть!.. Щоб діти не почули!..
Із хати йдіть!.. Геть далі, далі!.. Ти
Не можеш з ним в одній домівці бути!

Гедвіга

Ой, лихо!.. Що ж—оце? Ходіть (Іде з дітьми).

Телль

Ви—герцог

Із Австрії... Це—ви, що вбили враз
І цісаря свого, і пана, й дядька?

Йоган Парріціда

Він спадщину мою пограбував.

Телль

Ви вбили свого цісаря і дядька!
І вас земля ще носить? Сонце світить
Ще вам?

Парріціда
О, Теллю, вислухайте спершу!

Телль
У крові дядьковій та ще в цісарській
Ти зважився до мене в чисту хату
Ввійти? Обличчя людям показати?
Притулку в них насмілився бажати?

Парріціда
Знайти у вас я думав милосердя:
Помстилися ж над ворогом і ви!

Телль
Нещасний! Смієш ти рівнять свій гріх,
Чк добивавсь ти панства з кров'ю, з тим,
Що батько став дитині в оборону?
Хіба дітей своїх обороняв ти?
Чи захищав святі права сім'ї?
Страшну біду од рідних одвертав?
До неба я здіймаю чисті руки,
Тебе ж і вчинок твій кляну! Бо я
Помстився за святі права природні,
Що ти зганьбив їх! Геть же! Вбивця—ти,
Я ж боронив своє що-найдорожче!

Парріціда
Ви без надій прогоните мене?

Телль
Мені з тобою страшно й говорити...
Геть звідси! Йди своїм страшним шляхом!
Невинність тут живе,—покинь цю хату!

Парріціда (хоче йти)
Так жити я не можу і не хочу!

Телль
А все ж мені тебе і жалко! Боже!

Ще молодий такий, з такого роду—
Внук Рудольфа, мого царя і пана—
Втікач-убивця в мене, в злидаря,
Під хатою розпачливо благає!..

(Затуляє обличчя).

Парріціда

Коли ви плакати можете, оплатте
Мою недолу, бо страшна вона!
Я князь—був князь—щасливий бути б міг,
Якби свої бажання вгамував;
Але мені точила серце заздрість...
Я бачив: брат у перших, Леопольд,
Живе у шані й славі, землі має,
А я, хоч я й одноліток йому,
Мов тсї недоліток, не маю волі...

Телль

Нещасний! Добре дядько знав тебе,
Що не давав тобі людей та краю,
Бо ти своїм страшним злочинством сам
Довів, що він премудро це зробив!
А де твої товариші-забивці?

Парріціда

Куди загнав їх месник-дух, не знаю;
Відколи діло сталось, їх не бачив.

Телль

Чи знаєш ти, що скрізь тебе шукають
І звідусіль на тебе чига смерть?

Парріціда

Тим я й шляхи широкі обминаю,
Не важуся вступити в жодну хату,
І до пустель усе простую я,
Лякаюсь сам себе, блукаю в горах,
І з острахом тікаю сам від себе,

Як у струмку своє обличчя бачу.
О, коли є в вас жаль і милосердя...

(Падає перед ним навколішки).

Телль (одвертається)
Устаньте! Встаньте!

Парріціда
Я не встану, поки
Не скажете, що руку подасте!

Телль
Чим може допомгти людина грішна?
Та встаньте ж бо!.. Хоч ви й страшне
зробили,
То все ж ви є людина, як і я.
Ніхто не йшов од Телля без поради:
Що можу я, то те й зроблю.

Парріціда
(схоплюється і швидко хапає його за руку)
О, Теллю,
Рятуєте від розпачу мене!

Телль
Покиньте руку! Звідси треба геть!
Тут не сховаєтесь, і допомоги
Не буде вам. Куди ж ви йти хотіли,
Де знайдете спочинок?

Парріціда
Сам не знаю!

Телль
То слухайте, що бог послав у серце!
До Риму йдіть, в святе Петрове місто,
І там до ніг ви папі упадіть,
Покайтеся в грісі, очистіть душу!

Парріціда

А месникам він не віддасть мене?

Телль

Що зробить він, прийміть, як божий суд!

Парріціда

Та як я прийду в невідому землю?

Не знаю я шляхів, а до людей

Не зважуся пристати подорожніх.

Телль

Я розкажу вам шлях: запам'ятайте!

Все вгору йдіть, усе навпроти Рейси,

Що з гір униз бурхаючи спада!..

Парріціда (здригнувшись)

О, Рейса, ця, що бачила мій злочин?

Телль

Понад безоднею там шлях. Значить

Його хрестів багато, бо над тими

Вони стоять, що під снігами вмерли.

Парріціда

Страхи природні не страшні мені,

Коли борюсь я з муками в душі!

Телль

Ви перед кожним падайте хрестом

Та кайтеся в грісі гіркими слізьми,

Коли ж перейдете той шлях страшний

Безпечно скрізь, і крижанії гори

В своїх снігах не поховають вас,

То зійдете на міст хисткий; якщо

Не вломиться під вашим він гріхом,

І ви його перейдете щасливо,

То вгледите хідник у скелі темній,—
Не зазирає туди ніколи світ,—
Ним вийдете в долину в тіх веселу
Та з неї поспішайте: не годиться
Вам бути там, де упокій панує!

Парріціда

О, Рудольфе, державний предку мій!
Так твій онук в землі твоїй блукає!

Телль

І прийдете, отак все вгору йдучи,
На верх Готгарду, де озера вічні,
Самі з небес сповняються водою.
Там попрощайтеся з німецьким краєм
І річка інший шлях покаже вам,
В Італію, в ваш край обітований.

(Чути, як у сурми грають).

Та я вже чую голоси. Ідіть!

Гедвіга (увіходячи швидко)

Де ти, Вільгельме? Батько йде, а з ним
Громадою всі спільники.

Парріціда (затуляється)

Ой, горе!

З щасливими не можу бути я!..

Телль

Іди, дружино вірна, нагодуй
Людину цю і харчу на дорогу
Ти дай, та більш, бо шлях йому далекий
І нічлігу не знайде він ніде...
Мерщій же! Йдуть.

Гедвіга

А хто він?

Телль

Не питайся,

Як піде він, то й очі відверни,
Щоб не побачити, куди пішов!

Парріціда швидко підходить до Телля зворушений,
але той йому подає знак рукою і йде. Як вони обидва
розходяться, кожен у свій бік, відмінюється місце, і
видно, у

СЦЕНІ ОСТАННІЙ

всю долину перед Теллевою оселею, вкупі з верхів'ями
гір, що її оточують, за народом, що на ній гуртується
в мальовниче ціле. Дехто зіходить униз високою стежкою,
що через Шехен іде.

Вальтер Фірст з Теллевими хлопцями,
Мельхталь та Штавфахер ідуть попереду, інші—
за ними. Як Телль виходить, всі зустрічають його голос-
ними радісними вигуками.

Усі

Нехай живе наш порятівник Телль!

Тимчасом, як попередні товпляться коло Телля, обій-
маючи його, приходить Руденц з Бертою; він обій-
мається з селянами, а Берта—з Гедвігою. Музика згори
приграє до цієї німої сцени. Як музика втихає, входить
Берта всередину в громаду.

Берта

Мужі громадські, спільники! Прийміть
Мене до спілки, як щасливу першу,
Що захисток знайшла в цім вільнім краї!
Стаю під мужній захист ваш! Чи воля
Прийнять мене, як вашу громадянку?

Люди

Всі волимо і боронити будем
Своєю кров'ю!

Берта

Дякую я вам! (Показує на Руденца)
То буду я дружиною йому,
Швайцарка вільна вільному!

Руденц

А я

Даю усім своїм підданим волю!
Як музика знову заграє, спадає заслона.

Кінець

Ціна 1 крб. 15 к.

Р.

Handwritten scribble

КА

ЦЕНТРАЛЬНИЙ СКЛЕП ВИД-ВА: ХАРКІВ, ПАЛАЦ